

శ్రీరస్తు

ధాన్యరశతకము

టీకా తాత్పర్య సహితము.

సత్యవోలు అప్పారావుగారిచే వాఙ్మయమున

మొదటికూర్పు 1000 ప్రకరణము

రాజమహేంద్రవరమున

మొదటి నెలకు అరుదు పట్టి

మాదేటి నన్నాసయ్యగారి నన్ను

వారిచే ప్రకటితము.

రాజమహేంద్రవరమున, ముద్రించబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

1924.

శ్రీమద్భాగవతము

భాస్కరశతకము

ప్ర. కా. శీ. క.

భాస్కరశతక మిరువురుకవులు రచించి రచి కొందఱును మఱి న వెంక
య్య యనుకవి రచించెనని కొందఱును జెప్ప చున్నాఁడు. శతకములు రచించి
ఈవులు చాలమంది తమనామముల పంతుల బొందుపఱచునాచారి మక్కల
యన లేమింజేసి నే డిట్టియునుమానము మఱకుఁ గలుగుటకుఁ గాఁగ నయ్యె.
ఎవ్వరు రచించినను నందఱి సముచితము గ్రహించుటయ మఱపరి యై యున్నది.
పెక్కుతావుల పాదపూరణము లగు వ్యోమదము లున్నను మొత్తముమీఁద
రసవంతములు నీతిగాయకములు వ్యుచితమునఁ బదసంధ్యైతిములు భావపూరిత
ములు నైనశతకములలో నిదియునొక్కటి యని కవిశాసన మెఱింగినవారు
కలంపకపోదు. పూర్వశతకములలో దనుకవిశాసనాధీమఁ జూపుచు
కచ్చిరి. ఇక్కవీయఁ నట్లే తనశక్తిఁబలియఁ ని చరణినవారు గ్రహింపవలె
యు తలంపుతో రచించె. కావున చుడవని కిందఱిసముచితముగ్రహింపరు
గాక యని కోరుచు నెంతటినో విమించు చున్నాను. చుటియు నీశతక
మకారాదిగ వ్రాసినవారిలో నొక్కట న్ని యున్నది.

ఉ. శ్రీ గలభాగ్యశాలిఁ గిమ్మ జేగగ నత్తెలు తఱుచొదా నే దూ
గాగమనప్రయాసమున కాదట కిచ్చియు నైన సల్ప ను
ద్యోగము చేసి గత్తునిలయు నది కావె సమస్తవాహినుల్
సాగరుఁ జేరుటెల్ల మునిసన్పురి మునిగుమూర్తిభాస్కరా. 1

టీ. మననస్సుత = అపస్సులచే క్షీణింపబడువాడా, మద్దరుమ
నస్సు కాపాడువాడా, (గురువు = విద్య నేర్పునతడు, ఇటు గురువునకును
యిష్టదైవ మగుసూర్యునకును నన్యాయము) భాస్కరా = సూర్యుడా, సః
వాహినుల్ = అన్ని నదులు, త్న + నిలయుండు = (వజ్రము, వైదూర్యుఁ
పద్మరాగము, మణితమ, నీలము, గోమేధికము, పవడము, ముత్తము, పువ
రాగము,) అను ననంతములకు గని యైనవాడు, (కత్తుములే యిల్లు గా,
గలవాఁడని యర్థాంతరము) అని, కాదె = కాదా, సాగరుఁ = సముద్రుని,
చేరుటెల్ల = చేరుచుండుట, (అట్లే) శ్రీగలభాగ్యకాలిఁ = సంపద గలవానిని,
దూరా...ప్రయాసమునకుఁ = దూరముననుట అచ్చట యనుష్ఠింపమునకు, ఓర్పి
యొక = సహించియు, నిర్భయఁ = (వానికడ) నివసించుటకు, తారుతాన...తమం
తటతాపే, ఉన్నోగము చేసి = ప్రయత్నించి, చేంగనవ్తురు = దండేరుదరు.

తా. కత్తుములకు నిలయుఁ దైనపుడున్నది దూరమునఁ జనించినన
దులు చేరునట్లు సంపద కలవానిని సమంపటవాఁడే ప్రయత్నించి మానవ
లాశ్రయింతురు.

ఉ. అంగస సమ్మతాదు తనయంకెకు రానిమహాబలాశ్శ్య పే
భంగుల మాయ లొడ్డి చొబులు వలపెట్టి పినేక యైనసా
రంగధరుగ బదంబులు నీరంబులు గోయంగఁ జేసె దొల్లి
త్రాంగి యనేకముల్ నడువరానికుయుక్తులుచన్ని భాగ్యరా.

తొల్లి రాజరాజనరేంద్రుఁడనురా జొకఁడు తనకొనుదుఁడనుసారం
గధరునకు వివాహము నేయఁ దలంచిననెన్నె యనుచిత్రాంగిని నా సంగ్రాహ
మయ్యె ననియు, నాచిత్రాంగి తానువలచిన సారంగధరుఁడు తనకోర్కె
నీడేప్పమి చతునితండ్రయుఁ దనభర్తయు వసునరేందుగ్రినితో నేరములు చెప్పి
కాలునేకులు నతికించె ననియు నొకకథ గలదు. అది యుచ్చట జరిగిన
తెలియదు, కాని యాంధ్రగ్రీతమును బ్రధిసారించినరాజరాజనరేందుగ్రిన కీకథ

నంటగట్టి చరిత్ర నెలుగునివారు భ్రమించు చున్నారు. వేగి దేశమునకు రాజధాని యైనరాజును హేంద్రాద్రిహమున నుండి బరిచాలించినరా జైనరాజు రాజనరేంద్రుడు కాంచీపురియు రాజధానిగఁ జేసికొని చోళరాజ్యము నేలఁచున్నచోళ్ళొత్తుంగఁ జూచునిపుడు కైఫయ్యమ్మంగఁజేసి పివాహమాడఁ జాలివా హారకము ౯౪౪ సంవత్సరమునకు ను. యైనద్రస్తుతము 1022 సంవత్సరమున పట్టాభిషిక్తుఁ డైనట్లు కాసనములు చాటుచున్నవనియు, నితనిని అమ్మంగఁ దేవవలనఁ గలిగినవసుదారుడు పుట్టొత్తుంగఁ చోళుఁ గనునామాంతరముగలవాఁడు ననురాజేంద్రచోళుడు లెవమేమాదు కాజేంద్రచోళునికూడఁ గనుమధిరాంతరఁజేసి పివాహ మై మేమాదుమాదికఁ దండెత్తి యుచుని యుంచి చోళరాజ్యమును పోడిదేశమునకుఁ గలిగి. వ. 1077 వ సంవత్సరమునఁ దనవినతిఁజేడి యైనపివాహమయ్యుఁ పోడిరాజ్యపాలనమున నియుమించి తాను చోళరాజ్యము నేలుచుండఁ జనియెను. చరిత్రకారులు పేర్చుచుండఁ, కాసనము లీవచనములు యదాదాము నేర్పుచుండు. సామాన్యజను లన్యాయము గఁగి శంకింపింతుండు నాంధ్రభాషాఁ జాకుడు. పివాహమాద్రిరాజ్యుండు నుచ్చెమత్తు ప్రయతనంపఁదొంతుండు కపిలనాథియందుఁ ననురాజరాజుని కల్పించి కాచిత్రాల గిసానంధరులను పై నంటగట్టి పాపమునఁ కొడిగిట్టుట నన్యాయముకాదు.

జీ. భాస్కరా. అంగినతో = శ్రీని. సమ్మరాదు. = సమ్మగనానంద. యంకకురాని = తనవచనముకాని, సుహృదలభ్యుఁ = గొప్పబలముగలవాని (నైన) జీభంసలభ = అనేకమాడ్గముల, మాయలు + పట్టె = మాయలు పన్ని, చేటువఁ = నశింపఁజేయుటకు, లెల పెట్టె = ప్రయత్నించును, వివే...ధరుఁ = జ్ఞానధనుఁడైనసారంగధరుని, పదంబులు = పాదములు, కరింబులు = చేతులు, నుదువరా నికుయ్యులు = చెప్పరానిమాయలు, పన్ని, లొల్ల = మునుపు, చిత్రాంగి = చిత్రాంగి యనుపేరు గలయాఁడుది, కోయగఁ = నతిపనట్లు చేసె.

తా. భాస్కరా! శ్రీని సమ్మరాదు. తనవచము కాని బలవంతుని సుత మనేకధంసుల మాయలు పన్ని పంపఁ జాతురు. జ్ఞానధనుఁడైన

పిన, వానికా = అలాటిక, ఒకానొకయప్పుడు = ఒక్కొక్కవేళ, ధర్మదేవత = దైవము, ఈదు = ఇయ్యదు. అడల్లు = అడియేలగాన, గోవులు = ఆవులు, లేగ = లేదాడలను గుడువగనీనిచో = గుడువనీయకున్నయెడల, కెరలి = సంతోషించి, పాలు, తమకమ్మనె = తమకమ్మనా, తన్నునుగాక = తన్నునుగాని, భాస్కరా.

తా. అట్లంటే పట్టి తాను శివవలనని తలంచు లోభికి దైవ మనుషులుండే సంపద తీయఁడు. అలాకాకా గోవులు లేగలను గుడువకుండచాలి చుట్ట గలద.

చ. అతిగుణహీనలోభిక బాధార్థము గల్గిన లేక యుండిన

మితముగఁ గాని కల్పి గలమీదటనైన భుజింపఁ డింపుగా
సతమని నమ్ము దేహమును ననుచ నేలులు నిండి పాతేనక
గతుకఁగఁ జూచుఁ గుక్క తనకిట్టడమీఱక యెందుభాస్కరా

టీ. అతి...లోభిక, అతిగుణ = మిక్కిలిగుణముచేత, హీన = తక్కువైన (అనగా మంచిగుణములు లేని), లోభిక = పిసినిగొట్టువానికి, పదార్థము = వస్తువు, కల్గినక = ఉన్నను, లేకయుండినక = లేకపోయినను, మితముగక = నియమముగానే, కాని, కల్పి = సంపద, కలమీదటనైన = ఉన్ననాడైనను, ఇంపుగాక = తప్పగా, భుజింపఁడు = తినఁడు, దేహమును = శరీరమును, సంపదక = సంపదను, సతమని = శాశ్వత మని, నమ్ము. కుక్క, ఏలులు = నదులు, నిండిపాతేనక = నిండి పూవహించినను, తనకిట్టడక = తననీమము, మీఱక = తప్పక, కతుకఁగ = నాలుకతో నందికొనఁగ, చూచు,

తా. నదులు నిండిపాలు చున్నను గుక్క తననీమము ననుసరించి వాలుకతో గతుకఁ జూచినట్లు, పిసినిగొట్టుతనము గలవాఁడు సంపద గల్గిననాడైన, తననీమముదప్పక స్వల్పముగానే తిననుగాని కడుపార భుజింపఁడు.

చ. అదను వలంచి కూర్చు ప్రజ నాడరి మొప్ప విభుండు కోరినన్
గదిసి పదార్థ మిత్తు రయి కానక వేగమే కొట్టి తేల దనన్
మొదటికి మోసమా బొంబుగుమూలముగోసిన బొంబుగల్లునే
పిదికినగాక భూమి నిసంబృందము నెవ్వరికైన భాస్కరా. 6

టీ. భాస్కరా! అదను = సమయము. తలంచు = తలపాసి, పూజించుటను, విభుండు = రాజు, అదరి మొప్పక = ప్రేమతోడ, కూర్చు = చేరి దీసి, కోరినన్ = కోరిగా, కదిసి = సమీపించి, పదార్థము = వస్తువు, ఇత్తురు = ఇచ్చు వారు, అటు కానక = అవిధముగాక, కొట్టి = దండించి, తేండి + అనన్ = తిమ్మ నగా, మొదటికి = తొలితొలిపరిపాలనను, మోసమా = చెరువుగలుగును, సకు బృందము = గోసమాహము, పిదికినగాక, పొదుగుమూలము గోసినన్ = పొదు గు మొదలు గోయగా, పాని, కలుగునే = చందునే.

తా. భాస్కరా! గొవులు తిమ్మదండి మీపే పదిసపుడు పాలెచ్చును కాని పొదుగుమూలము గోసిన పాలెచ్చును. పొదుగు బ్రజల నాడరించి వారిసౌఖ్యమునకు భంగము కలిగించు నేర్పుతో కొనవస్తువును నేకరింపఁ గలఁడు కాని బాధించి సాధింప లేక మొదటి మోసము తేచ్చిన నని తాత్పర్యము.

చ. అనఘునికైన జేతులు ససర్దుని గూడి చరించునంతలో
మనమెరియంగ నప్ప డవమానము కేసు ధరిత్రీయందు నే
యనువుననైన దప్పపు యదార్థము తా నది యెట్లులన్నచో
నినుమునుగూర్చి యగ్ని నలయింపదె నన్నటపట్టు భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! ధరిత్రీయందు = భూమియందు, అనఘునికైన = పాపముండు (తలెంద్రియుడైన) వానిని, అసర్దుని = చెట్టుతనివాని

(దుర్మాత్మని) కూడి = చేరి, విరచయంతకా = సరిగినమాత్రమున, మనము = మనస్సు, ఎరియంగకా = పరిగణింపఁగా, అవమానము = నింద, కీడు = అనద, శోకురకా = సంభవించును, వియనాశున్నకా = ఏగలుపాయమున నైనను, తప్పవు యిద్దా = నిశ్చయము, అద్యోగ్యులన్నకా = అది యేపగిదివక, సమ్మెటపెట్టు = ను తీడబ్బ, ఇనునునుగూర్చి, అగ్నికా = అదావ = సునంకిన నిష్ఠను, అరియంప దె = శరీమపెట్టగా.

కా. గుణవంగుఁ జయోగ్యునితో, నూడి వరించునంతన వాని పరితాపము గణింతు నపకీర్తియ. నాపదయ నంభవించును. ఎట్లన, యనుముతో గూడినంభమాత్రమున నగ్ని సమ్మెటపెట్టు కలగుట లేదే. అట్లే యోగ్యునికి గలుగు నని భావము.

న. అలఘుగుణప్రసిద్ధిఁ దగునట్టిసునుం యొక్క డిష్టఁడై తనక నలచి యొకించు కేమిడిన వానికి మిక్కిలిమేలు నేయుఁగా తెలిసి గుచేయి యొక్కకొండు మి దమకుల్ దనకిచ్చినకా మహా కలదుఁడు కృష్ణఁ దత్సత్వికభాగ్యము లాతని కీడ భాస్కరా రి

టీ. భాస్కరా! అలఘు... ఘమం, అలఘు = చిన్నవికాని (అనగా గొప్పవి యగు) గుణప్రసిద్ధిఁడు = గుణములు వ న్నై కెక్కినవాఁడు, అగునట్టిఘనండు = అయిన గొప్పవాఁడు, ఒకఁడు, ఇష్టుడై = మిక్కిలి, తన్ను, వలచిన = కోరి, ఒకించుక = మిక్కిలికొంచెమైనను, ఏమిడినన్ = ఏమిచ్చినను, వానికి, మిక్కిలి, మేలు నేయు = చాలమేలు నేయును, తెలిసి = (మిక్కిలిదని) యెఱిగి, పుచ్చెఁడు, ఒక్కకొనినందకుల్ = ఒక్కపిడి కదదుకులు (కొనిదిలి = పిడికిలి) తనకిచ్చినన్ = (కృష్ణుని) కయ్యగా, మహాఫలదుఁడు = గొప్పదానముల నిచ్చువాఁడు, (అగు) కృష్ణఁడు, అత్యధికభాగ్యములు = విధిలేనిసంపదలు అతనికి = అగుచేయునను, ఈడై ఇయ్యఁదా.

కా. తనమిక్కిలి డైనగుచేఁడు విచిత్రదదుగులు వేరుచే నొనంగినం

కమాత్రమున గొప్పదాత యైనకృష్ణుడు వానికి మిత్రలేనినంపద లిచ్చి రక్షించెను. శ్రీకృష్ణునిసహాధ్యాయి యైనకుచేలునిచిత్రము భాగవతమునఁ గలదు.

చ. అవనివిధుండు నేరుపరి యై చరియించినఁ గొల్చువార లె

ట్లవగులు లైన నేమి పను లన్నియుఁ జేసుట వారచేత.

ప్రవిమలనీతికాలి యగురామునికార్యము మర్కటంబులే

తవిలి యొనర్పవే జలధిదాటి సురారులద్రవించి భాస్కరా ?

టీ. భాస్కరా! అవనివిధుండు = ఇలదేమీతిక, నేరుపరి యై = నేర్పుగల వాడై, చరియించినఁ = మెలంగిన, కొల్చువారులు = నేవించువారు, ఎట్లు = ఏవ గిది, అవగులులు = దుర్గుణములుకలవారు ఐననేమి, వారచేతనే = ఆనెప్పుడును కలవారచేతనే, పనులన్నియు = వ్యవహారములన్నియు, చేసుట = నేరజరుగు, ఎట్లన = ఏవిధమున నన, ప్రవి...కాలి, ప్రవిమల = నిమిలమైన, నీతికాలి = సకలనీతులు నెఱింగినవాడు, అగురామునికార్యము = అగుశ్రీరామునికార్యము, మర్కటంబులే = వానరములే, తవిలి = పూని, జలధి = వాణాశిని, దాటి, సురారులన్ = (దేవతలకు విరోధులైన) రాక్షసులను, త్రుంచి = గెలిచి, జనార్దన = చేయవా?

తా. రాజు నీతివికారదుడై ధర్మమార్గానుచరుడై యుండునెడ, గొల్చువారు దుర్మార్గులైనను, వానరములు శ్రీరామచంద్రుని వెన్నంటి ననుచువుదాటి రాక్షసుల సంహరించి సకలకార్యములు నొనర్చినవగువున సర్వము సురక్షితుడు.

ఉ. ఆదర మింత లేక నరుఁ డాత్మబలోన్నలి మంచివారికిన్

భేదము చేయుటం దనదుపేర్చికిఁ గీడగు మూల మెట్లము

ర్యాద హిరణ్యపూర్వకశివన్ దనుజుండు గుహాధ్యుడైనవని

వల్లడున కెగ్గుచేసి పశ్చిమంబునుబొందఁడె మున్ను భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! నరుడుమానవుడు, అదరముదయ, ఇంతలేక
కొంచెమైనను లేక, ఆత్మబాహిష్కృతి = తనబలాతిశయమున, మంచివారికి =
యోగ్యులకు, భేదముచేయుటకు = వేటిమిచేయుట, తనదుపేర్పికొక = తనగా
వసునకు, ఓడగు = భంగవగును, మూలమెట్లు = కారణమేమి, అమర్యాద =
చెడుబుద్ధిని, మున్ను = మునుపు, హింజ్యప్రావృతిశపక = దనుజుండు, హింజ్య =
హింజ్యశబ్దము, పూర్వ = ముందుగల, కళివక = దనుజుండు = కళిపుండ్రుగాక్ష
నుడు, నుకాధ్యుండు = నుగుణములకునిలయుండు, విప్రప్రస్థదునకు = అయిన
ప్రస్థుడడ నెడువానికి, ఎక్క = కీడు, చేసి, ప్రళయంబును = నాశమును, పొంద
డె = పొందడం. పొందెనని భావము.

తా. దయలేని మనుజుండు బలవంతుడ నగున్నాఁడు మంచివారి కె
న్నెచ్చినేని గుణవంతుల దైవప్రస్థుడన కడకృతి చేరినహింజ్యశివుడగు నా
శము శంకును. ప్రస్థుడచిత్త భాగవతియన గలన.

ఉ. ఆదయ సౌతనేగిరియై చిరియించిన వానిదావునక

గొరన మొప్పు గూర్పునకాదిమనఃస్ఫురము లేక మేలుచే
కూర ద మెట్లు హస్తగిడగూగునె చూడ బదాటువన్నెబం
గారములోనైన వెలిగారము కూడకయున్న భాస్కరా 11

టీ. భాస్కరా! ఆయక = యోజింపక, ఎంబునేనుట = ఎంతనేర్పు
గలవాడు, అయినరియించిక = అయినదచుచున్నను, వానిదావునక = వాని
దగ్గతి, గొరవము ఒప్పుక, గూర్పుపకారమనుభ్యుండు = ననుసారముపకృతి
నేయిమానవుండు, లేక, మేలు = మంచితనము, చేతునిడు = కిలగిడు, ఆని
యెట్లు, మాడ = యోజింపక, పదాటువన్నెబంగారునులోనైనక = దుంచి
బంగారులోనైనను, వెలిగారము, కూడకయున్న = చేతున్నచో, హస్తగిడ
గూడునె = అతుకుకొనుట సంభవించునా?

తా. పదాటువన్నెబంగారి మైనను వెలిగారము కలియకుండ నడుకు

కోననియట్లు మంచివానికైనను గౌరవనీయుఁ డగువానితో గూడి చరింపని యెడ మంచిక్రింది రాసేద.

ఉ. ఈక్షితి సర్థకాంక్ష మది నెప్పుడు పాయక లోకులెల్ల నం
రక్షకుఁ డైన సత్ప్రిభునిరాకలఁ గోరుదు రెందుఁ జుద్రికా
పేక్షఁ జెలంగి చందుఁ డుదయించువిభంబున కై చకోరపుం
బక్షులు చూడవే యెదు రి పారముదంబునుఁబూని భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! ఈక్షితిక=ఈమేదినియందు, ఎల్లలోకులు=అందఱు మానవులు, అర్థకాంక్షక=సహశను, ఎప్పుడు=అనంతము, పాయక=వదలక, సర్థక్షుఁడు=కాపాడువాఁడు, విససత్ప్రిభునిరాకల=విసమంచియే లిక యొక్కివచ్చుటను, ఎందు=ఎప్పుడును, గోరుదును, చుద్రికాపేక్షక=వెన్నెలపై గల పేర్చును, చెలంగి=సంతోషించి, చంద్రుఁడు=వెన్నెలవార, ఉదయించువిభంబునకై=తోచునందమునకు (లేక కమయమునకు) చకోరపుం బక్షులు=చక్రివాకపుట్టలు, ఆపారముదంబున=పట్టరానిసంతోషమున, ఎదురుచూడవే=ఎదురుచూడవా.

తా. మానవులు అచక్షేమముగోరి కంటిని కెప్పవలె కాపాడు రాజును సందర్శించుటకు వెన్నెలపులుగులు చంద్రునిలోక నిరీక్షించునడువున నెదురు చూచుచుందురు.

ఉ. ఈజగమందుఁ దామనుజుఁ డెంతవసుహాత్ముఁడైన దైవ మా
తేజముతెప్పఁ జూచునెడఁ ద్రిపల్లకొల్పుడు నెట్లన నృహ
రాజకుమారుడైనరఘురాముఁడు గాల్పడఁగాయలాకులుకా
భోజన మై తగవ్వనికొఁ గోయి చరింపఁడె మున్న భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! మనుజుఁడు=నరుఁడు, తానెంతవసుహాత్ముఁడైన=ఎంతపట్టగలవాఁడైనను, దైవము=ఘమాత్ముఁడు, ఆతేజము=అప్రభావము,

తప్పజూచునెడ=మార్పనెంచునెడ, త్రిమృత=త్రిప్పలబడి, లోల్పడు=పో
గొట్టుకొనును, ఎట్లన, మహారాజుమారుడైనరఘురాముడు=(చరిత్ర) మ
హారాజుమారుడైనశ్రీరాముడు, కాలక్షేప=కాలినడకను, వనిక=వనము
నకు, పోయి, కాయలాపలుక=కాయలు, అపలు, తనకు పోదనమై=తనకు
భుజింపఁగినవై, రంగ=ఉండ, చరింపడె=సంచారము చేయడా.

తా. మానవుల దెంతప్రభు గలవాడైనను, మహారాజుడైనప్పు
డు, దశరథమహారాజుకడును శ్రీరామనిండ్రుండు మహారాజుమున బలుకప్ట
ములు పడవట్లు ప్రజ్ఞాపిహినుడై చిహ్నిలం బడును.

చ. ఉదాకరుఁడాయుతుఁడు నమయోచిత మాత్మియలంచెయుగ్రవా
క్యరంపితఁబొవనఁ నభిము గిల్లుట తక్కుముగాఁ దె యంబువం
బుకిమిఁచునంటి నే తురియకుండునె వర్షము లోకరక్షణ

నిరతరే పౌరుషంబున నశ్రేష్ఠుడనంబు నెఱుంగ భా. రా. 1-4

టీ. ఉదాకరుఁడాయుతుండు=మిక్కుట మైనదయలో కూడినవాడు,
సమయోచితుఁడు=సందర్భమునకు తగినది, అత్మనో=మనస్సున, తలించి=ఉం
పించి, ఉగ్ర...పరుషత, ఉగ్ర=తీవ్రమైన, వాక్=మాటయొక్క, పరు
షతనో=కాశ్యమును, మాపిచినో=మాపినప్పటికిని, కలము=(వానివలని)
లాభము, కల్లుట=పొందుట, తక్కుమేకదా=తక్కువివేకద, ఎట్లన, అంబువ
ము=(నీరును భయమనన) మేఘము, ఉఱిమినయంతె=గట్టిచలంతమాద్రము
నెన, ఆ శ్రేష్ఠుడనంబులు=అందఱునూలు, ఎఱుంగ= తెలిసికొనునట్లు, లోక
రక్షణ=లోకమును సంరక్షించుటయందు, నిరతరే పౌరుషంబున=కదలనిప
రాక్రమముతో, వర్షము=వాన, పుంపుండునో=వర్షంపడునా

తా. లోకభయంకిరి మైనగర్జనము నెయు మేఘము, సకలజీవరాసుల
సంరక్షించువన్నునునుంపించినట్లు దీయాంతరంగము గలమానవుండు పరుషవో
క్య మాడివను పొందుచు రక్షించును.

చ. ఉరుగుణవంతంః శ్లోః దను కొండపకారము సేయునప్పుడు
 బరహితమే యెయ్యనప్పు నొకపట్టుననై నను, గీడుఁ జేయఁగా
 నెఱుంగఁడునిక్క మేకదీ యొట్టనగవ్వముబట్టి యెఱయుక
 దనునగఁజొచ్చిను బొంగు తాలిమియచే వెన్న భాస్కరా
 డీ. భాస్కరా! ఉరుగుణవంతండు=మిక్కిలిగుణము కలవాడు,
 ఒట్టు=ఇతరులు, రహిత, బంధపకారము=ఒక్కటి, సేయునప్పుడు=
 చేయువెళ, బరహితమే=ఇతరులకు మేలే, ననర్పు=చేయును, ఒకపట్టుననై
 నను=ఒకపట్టునను, యొట్టనగవ్వము, చేయఁగా=చేయుట, ఎఱుంగఁడు,
 నిక్కమేకద-నిమిషకద, అచట్టన, కిన్నెను=పెరుగునిలికడు సాధనమును,
 పట్టి, ఎంతయుండుదినగ=మిక్కిలిచురుకెగ, పెరుగు, తాలిమి=టర్పు(తో)
 వెన్న=నననీలము, ఈయచే=ఇయ్యగా: ఇచ్చు ననుట.

తా. ఇచ్చు కప్పుమున దననను, నొలిమితో దనయు దున్న వెన్న
 నిచ్చుచుట్లు స్వరూపినిన్న బాధముగా కలుపుము నుపకారము సేయుచునే
 యుండును.

చ. ఉరుగుబలలొ సుమః దను నొల్లనియన్యపతివ్రతాగనా
 సురతముఁ గోరెనేని కిడను మృది భూతిక బ్రాణహనిహా
 శిరములు గూల్ రాఘవునిచే దశకలహంబు మ్రగిపోవఁజే
 యెఱుంగఁగ నీతశాసనాడి యిష్టులభృష్యులగుఁగాడి భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! ఉరుగుబలలొనంచు=మిక్కిలిబలము కలవాడ నని
 తను=తన్ను, ఒల్లని=ఇప్తవని, అన్యపతివ్రతాగనా=పతికాంతయొక్క,
 సురతము=తనకి, కోరెనేని, అదిభూతిక=అది సురదకు, పిడినుమ్ము=అం
 త్యమేమమా! పాణిహనియా=(మతీయా) పాణిహనునను అంభ్యమే, దశ
 కంతుడు=రావణుడు (పదిశిరములు కలవాడు) ఎఱుంగఁక=లేరయఁజూ

లకి, నీరకు=నీతాడెనికి; ఆనపడి=అనించు, ఇట్టుల=చేరిమగలవానిని, భృ
త్యుల=నేమలలు, గూడి=గూడికొని, కిములు=తలలు, రాఘవునిచే
శ్రీరామచంద్రునికేత, కుల=కులీపావ, క్రుంగిపోవడే=చావడా.

తా. ఆస్యకాంతల నాశింఘన బలశాలి యైనను సంపదలనుగోని
శ్రీరామచంద్రునికలకాంత నాశించినరావణునివలె నశించును.

ఉ. ఊరక వచ్చు, బాటుపడకుండిననైన ఫలం బదృష్ట మే
పారగిం గిల్లువానికి, గ్రీయాసము నొందిన దేవదానవుల్
వారి లటుండగా పడుమువచ్చినశౌరికి గల్గెగాదె శృం
గారపుబ్రాహ్మణ్యమును గొస్తుభరత్నము రెండు భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! అదృష్టము = భాగ్యము (సుకృతము), ఏపాటి
గింక=పంకంనునట్లు, కిల్లువానికి=కలుగు మానవునకు, పాటుపడక + ఉం
డిననైన=కష్టపడకుండు, మున్ను, ఫలంబు=లాభము, దానికడవచ్చు, ఎట్లైన=
ఏవిధమున నడచగా, ప్రయాసము=శ్రమ, ఒందిన = చెందిన, దేవదానవుల్ =
దేవతలు, రాక్షసులు, అటుండగా=(కష్టపడుచు) ఆవిధముననుండ, నడు
మ=మధ్యమ, వచ్చిన శౌరికి=ఏతెంచినహరికి, శృంగారిపుబ్రాహ్మణ్య=సౌంద
ర్యమునకు నిలయును, (మన) లక్ష్మీయును=నీతియు, కాస్తుభరత్నము=కాస్తు
భమును పేరుగలదిత్తము, గండును, కల్గెగాదె = చేకూరదుకదా.

తా. దేవదానవుల మందరిగిని కన్నముగ, వాసుకిని దరిత్రాడుగ, తేసి
పాలనందరియును ద్రిశ్చుచు నాచూసపడుచుండ నడుమ వచ్చినశౌరికి పాల
కిదలి జుంచి నడవసౌందర్యమున నలరారులచ్చియు, గినులపండువు నేయు
కాస్తుభము నొకొట్లు శ్రీమపడకుండ నదృష్టవంతులకు ఫలము చేకూరును.

ఉ. ఊరక నజ్జను డొదిగియుండిననైన దురాత్మకుండు ని

స్మగణ మ్మోర్వలేక యుక్తారము చేయుట వానివిద్యగా

చీరలు నూలుటంకములు చేసెడివైనను బెట్ట నుండఁగాఁ

జేరి చినిగిపోఁ గొలుపచిమ్మట కేమిఫలంబు భాస్కరా 18

టీ. ఉరికి = మిన్నక, సజ్జనుండ = మంచివాడు - ఒదిగియుండిన నెన = ఆడగియున్నను, దురాత్మకుండ = దుష్టుడు, నిష్కారణము = పనిలేకుండ, ఓర్వలేక = సహింపలేక, ఆపకారము = ఆపకృతి, చేయుట, వానివిద్య కా = వాని నేర్పరిలనమేకదా. ఎట్లన = ఏవిధమునన, చీరలు = బట్టలు, నూలుటంకములు = నూలుమొహరీలు, చేసెడివి = విలువయ్యేవి, విసను, పెట్టె = పెట్టెయందు, ఉండఁగా, చేరి = దగ్గరి, చినిగిపోన్ = ముక్కలగునట్లు, కొలుపచిమ్మట = కొలుపచిమ్మటపుర్వనను, ఏమిఫలంబు = ఏమిలాభము? లాభము లేదని భావము.

తా. పెట్టెలో దాచినబట్టల చిమ్మట లకారణముగ కొట్టి పాడుచేయునట్లు, సజ్జను లొదిగియున్నను సజ్జు లన్యాయముగ వారి కపకారము చేయుదురు.

ఉ. ఎట్టుగఁ బొటుపడ్డ నొకయించుక ప్రాప్తము లేక వస్తువుల్ పట్టుపడంగనేరవు నిబద్ధి సురావలి గూడి రాక్షసుల్ గట్టు పెకల్చి పాల్కడలిఁ గవ్వముచేసి మధించి రంతయుఁ వెట్టియె కాక యేమనుభవించిరి వారమృతంబు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఎట్టుగన్ = ఏవిధముగ, పొటుపడ్డ = క్రమపడినను, ఒకయించుక = ఒక్కొకచే మైనను, ప్రాప్తములేక = అదృష్టములేక, వస్తువుల్ = పదార్థములు, పట్టుపడంగనేరవు = దొరికవు, నిబద్ధి = నిబద్ధమైన రాక్షసుల్ = అశురులు, సురావలి = దేవతలు, గూడి, గట్టు పెకల్చి = మందగరించి పెరికి, కవ్వముచేసి, పాల్కడలిఁ = పాలనముద్రమును, మధించి = బ్రచ్చిరి. అంతయున్ = (వారి కప్తము) అంతయు, వెట్టియెకాక = విష్యలమెకాక, వారు ఏమనుభవించిరి - ఏమిపర్యవృత్తి తెలివి.

తా. అమృతము నాశించి దానవులు దేవతలతో గూడి మందరినిని ద్రవ్యి లేచ్చి కిచ్చుముగఁ జేసి పాలవెల్లఁ ద్రచ్చి పలుపాట్లు పడినను నాయ నురులకు నుంతయే సమృతము దొఱకలేదు. అట్లే మానవుఁ డెంతకష్టపడిన నదృష్టము లేనప్పుడు ఫలము నిష్ఫల మై పోవును.

చ. ఎడచక దుర్జనుం డొరుల కెంతయుఁ గీడ్చినదియఁగాని యే యెడలను మేలు సేయఁ దొకఁడు మకయైనను జీవపుర్వతాః శెడఁ దిన నింజె కాక పుడిగెనుంజలం బిడి పెంపనేర్చునే పొడ వగుచున్నపుష్పఫలభాసహమొక్కటియైసభాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! దుర్జనుండు = దుష్టుఁడు, ఎడచక = వదలక, ఒరుల మాక = ఇతరులకు, ఎంతయుఁగీడు = మిక్కిలిగావద, 2-10-చు = కలిగించుచు కాని, ఏయెడలను = ఎప్పుడైనను, ఇంచుకయేని = కొంచెమైన, మేలు = ఉపకారము, చేయఁడు, చీడపుర్వ, మాక = తాను, కెడక = చెడునట్లు, తిను, ఇంతియొకాని = ఇంతియొకాని, పుడిగెడుంజలం = కొంచెమునీరు, ఇడి = పోసి, పొడవు...రుమాముక = వృద్ధి కెంచుచు పులితోను పండ్లతోను నుంచుచెట్టును, పెంపనేర్చునే = పోషింపఁబడునా?

తా. భాస్కరా! దుష్టుఁడు సరుల కపకార మొనరించుచుకాని యుపకార మొక్కనాఁ డైనఁ జేయఁ బాలయి. చీడపుర్వ చెట్లను తిని పొడు చేయుచుకాని పెంపనేర్చునా?

ఉ. ఎడ్డెమునుష్యుఁ డే పోయెను నెన్నినిసంబులు గూడియుండినకా దొడ్డగుణాభ్యుసామఁ గలతోరపువ ర్తిసల్లెఁ బ్రజ్ఞఁ బేర్పడ్డ వివేకితీ రుచిపాశము నాలుకగా క్రొలుగునే.

తెడ్డది కూరలోఁ గలయఁ దిమ్మరు చుండిననై నభాస్కరా

టీ. భాస్కరా! ఎన్నిదినంబులు=ఎన్ని పుణ్యము; కూడియుండినకా=
 బ్రతనియున్నను, దొడ్డునాథ్యనందుకా=ఉత్తమగుజనులు నిలవనియం
 దు, కలతోగవున రసతెల్ల=ఉన్న మేలు పోకిరినియు, సుష్టచేకా=సామ
 స్థ్యముచేత, పేర్పడ=పేరిందిన, వివేకిత=జ్ఞానము గలవానిచేత, ఎడ్డెము
 ప్యడు=మూఢజనుడు, ఏమి + ఎఱుగు=ఏమి + తెలిసికొనఁగలఁడు, కూ
 రలా, కలయ=కలిసి, తిమ్మరుచుండిననైన=చున్నచున్నను, తేడ్డు + ఆది
 ఆతెడ్డు, రుచిపాకము=చవియొక్కిసాకు, నాలుకగాకి=నాలుకతక్కు,
 ఎఱుంగునే=తెలిసికొనఁగలఁదా.

తా. ఆపవరము గూడలలో గలిసి మెఱుగుతేడ్డు నాలుకపగిదిరుచి
 పాక మెఱుంగలేనివిధమున, స్వకాలములయందు దొడ్డునాథులు నిలవని
 నంటి తిరుగుచున్నను మూఢుడు వానిగుఱముల నెఱుంగఁజేయఁడు.

ఉ. ఎప్పు డదృష్టతామహిమ యీచుకపాటిలు నెప్పు డింపుసాగ
 పొప్పుచునుండుగాక యదియొప్పునిట్టిబుగ్గపుమాయుఁగా
 నిప్పుననంటి యున్నయతినిర్మలినాగ్నిగురుప్రకాశముల్
 దప్పిన నట్టిబొగ్గునకుఁ దా నలుపెంతయుఁబుట్టు భాస్కరా.

టీ. భాస్కరా! ఎప్పుడు=ఏవేళ, అదృష్టతామహిమ=భాగ్యవృత్తి
 శయము, ఇంచుకపాటిలు=కొంచెముండునొ, ఎప్పుడు=ఆవేళ, ఇంపు, సాం
 పు=అనందసౌఖ్యములు, ఒప్పుచునుండుగాక=కలిగియుండునుగాని, ఆని=
 ఆయదృష్టము, ఒప్పుచిపిమ్మట=లేనినాడు, రూపు=అనందసౌఖ్యములనాటి
 యాకృతి, మాయుఁగా=మానిపోవునుగా, నిప్పున=ఆగ్నికణమున, అంటి
 యున్న=తగిలియున్న, అతినిర్మలినాగ్ని=మిక్కిలి స్వచ్ఛమైనయగ్నిమొక్క,
 గురుప్రకాశముల్=గొప్పకాంతము, తప్పినకా=ఎడబాసినయెడ, అట్టిబొగ్గు
 నకు=అబోగ్గయిన నిప్పుకకు, నలుపు=నల్లనికాఁతి, తాక=తాను, ఎంతయు
 పుట్టు=విశారదు కలుగును.

తా. నిష్పక పరీకాశమాన మైన యగ్నిహోత్రుని సంపత్కమున మిక్కిలి తేజోవంత మై వెలసి తేనినాడు న్నిమిషిణో వెలయునట్లు మోక్షపుఁడదృష్ట్యగులనాఁ డానందసౌఖ్యములతో విరాజిల్లుచు నదిలేనినాడు తొంటి వికాసము కెడి దౌర్భాగ్యుడైనను.

ఉ. ఏగతిఁ పాటుపడ్డఁ గలదే భువి అల్పనకుఁ నమగ్నితా
భోగము భాగ్యరేఖ గలపుఁబ్బునకుంబలె గూడిన స్వ సం
యోగమదేభకుంభయుగభోగ్యతమాంసము నక్కమాన కే
లాగు ఘటించు సింహము దలంచినఁ జేకురుగాక ధాన్యరా.

టీ భువి= భూమియందు, అల్పనకు= నీచునకు, ఏగతి= ఏ విధముగ, పాటుపడ్డ= కష్టపడినను, భాగ్యరేఖ= ఆదృష్ట్యరేఖ, కలపుఁబ్బునకుంబలె= కలిగినపుణ్యాత్మునకువలె, నమగ్నితా= భోగము= నిదురకొన్న సౌఖ్యము, కలదే= కలదా. లేదని భావము. ధూరి= గొప్పచైన, స్వ= బలముచేత, సయోగ= కూడుకొన్న, మదేభ= (మద + ఇభ) మదపుకేనుఁగయొక్క, కుంభయోగ= కుంభయులు కెంటియందు, ఉత్ + క్తిత = (ప్రకృత) బయలుపెడలిన, మాంసము, సింహము= మృగరాజు, తలంచినన్ = కోరినంతనే, చేకూలుగాక దొరకుచుగాక, నక్కమనన, ఏలాగుఁ ఏవిధముగ, ఘటించు= దొరకును.

తా. తలంచినమాత్రమున మదపుకేనుఁగు కుంభకేనులనుగల మాంసము మృగరాజైన సింహమునకు దొరికును గాని యెంతకష్టపడినను నక్కమానకు లభించనివిధమున నదృష్టవంతునకు గలభోగ మొప్పుఁ డెంతకష్టపడినను బొందజేగడు.

ఉ. ఏడ నన్వయఁ డుండు నట కేగు నన్వయము నన్వయ డున్నచో
జూడఁగ నొల్లఁ జెల్లన నశుద్ధగుణసితి నీగ పూయము

గూడినపుంటిపై నిలువఁ గోరినయట్టులు నిల్వనేర్పునే

నూడిదవెట్టు నెన్నుదుటి నొక్కపుంగస్తురిమీఁదభాస్కరా॥

టీ. భాస్కరా! అనన్యఁడు=నీచుఁడు, ఏడ=ఎక్కడ. ఉండు=నిలుచునొ, అటు=ఆచోటికి, అనన్యఁడు=(మఱియొక) నీచుఁడు, ఏగు=పోవును, అన్యఁడు యోగ్యుఁడు, ఉన్నచో=ఉన్నతావు, చూడఁగ=చూచుటకు, ఒల్లఁడు=ఇప్తపడఁడు, ఎట్లన, ఈగ, ఆకుగూర్చితి=అపరిగ్రహ మగుతావుననుండు (నదిగాన) పూయము=చీము, గూడిన పుంటిపై=ఉన్నపుండు మీఁద, నిలువన్=వసించుటకు, గోరినయట్టులు=ఇన్నపడినట్లు నూడిదవెట్టు=కాస్కవెట్టు, (సొంపగు) నెన్నుదుటి=మంచి నుడుటియందలి, చొక్కపుఁగస్తురిమీఁద=చిక్కిని కస్తురిబొట్టుమీఁద, నిల్వనేర్పునే=నిలిచి యుండగలవా.

తా. దుష్టధమున మెలంగునీఁగ చీముతో నిండిన పుండుపై నిలిచి నట్లు కన్నుని తావుల నీను కస్తురిబొట్టు పై నిలువఁజాలనివిధమున నీచుని కడ నిల్చు మఱియొకనీచుఁ డుత్తమునిచెంత నిలువఁజాలఁడు.

ఉ ఏల సమస్తవిద్యల నొకించుక భాగ్యము గల్గియుండినఁ

జాలు ననేకమార్గముల సేన్నుతికెక్క నచ్చెల్లొకో యనఁ

రాలకు నేడ విద్యలు తిరంబుగ దేవరయాపు చేసినఁ

వారి నమస్కరించి ప్రసవంబులు పెట్టరె మీఁద భాస్కరా

టీ. సమస్తవిద్యలన్=అన్నికళలతో, ఏల=(ప్రయోజన) మేమి? ఒకించుక=కొంచెము, భాగ్యము=సంపద, కల్గియుండినన్=ఉన్నయెడ, అనేకమార్గముల=పలువిధముల, సన్నుతి=స్తోత్రము, ఎక్కఁజాలు=చెందుటకు సరిపడుచు అచ్చెల్లొకో=అది యేవిధమన . రాలకు, విద్యలు=కళలు, ఏడ=ఎక్కడ, తిరంబుగ=కాశ్యపముగ, దేవరయాపు=దేవతల పాలికగ, చేసినన్=

చెక్కిరియెవల, వాల్లి = వంగి, నమస్కరించి = వందనముచేసి, ప్రిసవంబులు = పూలు, మీఁద = విగ్రహములపై, పెట్టె = చల్లరా, (వాల్లి, వాలు యొక్క రూపాంతరము).

తా. సకల విద్యలు నేర్చుట యొందునకు; ఇంచుక భాగ్య మున్నచో సకలజనులు నన్ను తింతురు. ఏవిద్యలు లేని రాళ్లు దేవతారూపములు చెక్కినంతమాత్రమున సకలజనులు సాష్టాంగనమస్కారములు నందికొనుచు పూలచే బూజింపఁ బడుచుంటు లేదా. (అనగా) కోరికలతో దేవతావిగ్రహములఁ బూజించినట్లే ఫలాపేక్షచే భాగ్యవంతుల భూషింతురు గాని నిష్కార్యమైన సకలవిద్యలు నేర్చి నిర్మలజ్ఞానమున వెలయువానిని సామరులు పూజింపక చెడుదు రని భావము. అనగా, జ్ఞానహీను లైనవారు ధనవంతుఁడు దొర్బాగ్నము దైనను బూజింతురు కాని సత్పురుషుఁ డైన విద్యాంకుని లెక్క నేయరని తాత్పర్యము.

ఉ. ఒక్కడెచాలు నిశ్చలబలోన్నతుఁ డెంతటికార్యమైనఁ దాఁ
ఒక్కనొనర్పఁ గొరవు లసంఖ్యలు పట్టిన ధేనుకోటులకా
ఒక్కఁగనీక తత్ప్రబలసేన ననేక శరీముఖంబులకా
మొక్కపడంగఁజేసి తుదముట్టఁడె యొక్కకిరీటి భాస్కరా.

టీ. ఎంతటి కార్యమైన = ఎంతపనియైనను, తా = తాను, చక్క = బాగుగ, ఒనర్ప = చేయుటకు, నిశ్చలబలోన్నతుఁడు = కదలనిబలముచేత గొరవింపఁబడువాఁడు, ఒక్కఁడె చాలు. అసంఖ్యలు = లెక్కలేని, కొరవులు = కురువంతజాలు, పట్టినధేనుకోటులకా = పట్టుకొన్న గోగణములను, చిక్కఁగనీక = తొంగనియ్యక, తత్ప్రబలసేన = ఆ (కొరవుల) గొప్పసేనను, శరీముఖంబులకా = అమ్ములచేత, మొక్కపడంగఁజేసి = ఒకటే పడఁచేసి, ఒక్కకిరీటి = అర్జునుఁడొక్కఁడే, తుదముట్టఁడె = ఆతత్పరఁడా.

తా. తొల్లి పాండవు లజ్ఞారవాసము చేయునాడు గడువు సంపూర్ణ మగునాటికి విరటునిపట్టణమందు పృచ్ఛన్న వేషములనుంట గారవు లెఱింగి గడవుతీరవటుల నెఱుంగక విరటునిగోవులఁ బట్ట నేనానివహంబులతో జని వానిని గొంపోవుచుండ బృహన్నలవేషమున నున్నయట్లునుఁ దుర్మరునితో జని గోగణంబుల మరలించినకథ నిందు కవి యుదహరించినాఁడు. ఒక్క బలవంతుఁ డెంతకార్యమైన సాధింపఁగలఁడు. బలసంపన్నుఁ డైన యర్జునుఁడు గోగణంబులఁ బట్టిన కౌరవనేనా నివహంబులఁ బొమ్మిమార్చి మరలించలేదా.

ఉ. కట్టడయైనయట్టి నిజకిర్మము చుట్టుచు నచ్చి యెగఱిం
బెట్టునో పెట్టిన ట్లనుభవింపక తీరదు కాళ్ళుమీఁదుగాఁ
గిట్టక వ్రేలుడంచుఁ దలక్రిందుగఁ గట్టిరె యెవ్వరైన నా
చెట్టున గబ్బిలములకుఁ జేరినకిర్మముగాక భాస్కరా.

టీ. కట్టడ=విధికిర్మము, విరటునికిర్మము=అయిన తనకిర్మము, చుట్టుచున్=అవలంబించుచు, వచ్చి, పట్టినో=ఏమార్గమున, పెట్టునో=ఉంచునో, పెట్టినట్లు=(ఆ) యుంచినమార్గమును, అనుభవించక తీరదు=పొందక తప్పదు, ఆచెట్టున, గబ్బిలములకు=తలక్రిందుపక్షులకు, చేరినకిర్మముగాక=పొందిన కిర్మముగాక, ఎవ్వరైన, కట్టక=విరోధమున, కాళ్ళుమీఁదుగా=కాళ్లుపైకి, తలక్రిందుగాన్=తలక్రిందకి, వ్రేలుడంచు=వ్రేలాడుచుని, కట్టిరె=బంధించిరా.

తా. గబ్బిలములను తలక్రిందుగా వ్రేలాడుచుని యెవ్వరు నాఁజ్ఞ పెట్టి యుండలేదు కదా. వాని పూర్వకిర్మమున నెట్లున్నది, అట్లే విధికిర్మమున కిర్మము ననుభవించక తీరదు.

ఉ. కట్టడదప్పి తాము చెడుకార్యముఁ జేయుచునుండిరేనిదోఁ
బుట్టిగనారినైన కితిపోవుట కార్యము చార్చుదాంధ్యము

దొట్టినరావణాసురునితో నడబాసి విభీషణాఖ్యుఁ డా
పట్టునరాముఁ జేరి చిరపట్టము గట్టుకొనండె భాస్కరా.

టీ. కట్టడ=ధర్మము, (అక్షణావృత్తి) తప్పి=వదలి, తాము=జనులు)
తాము, చెడుకార్యము=చెడ్డపని, చేయుచు, ఉండిలేని=ఉన్నయెడల, తోఁ
బుట్టినవారైన=సహోదరుల నైనను, విడిపోవుట=వదలించుట, కార్యము=
మంచిపని, దౌర్మదాంశ్యముకొనుట=మదముపలని గ్రుడ్డితనమును, తొట్టిన రావ
ణాసురునితోనొ=వ్యాపించిన (అకరించిన) రావణునితో, విభీషణాఖ్యుఁడు=
విభీషణుఁ డను పేరు గల రావణునితమ్ముఁడు, ఆపట్టునకొ=ఆసమయ
మందె (అనఁగా సీతను చెఱజిల్లి విడువనున్నతనై) ఎడబాసి (రావణుని)
విడిచి, రాము=శ్రీరాముని, చేరి=(సమీపించి, ద్వారకావని, చిరపట్టము=
కాశ్యపమైన లంకాధిపత్యము, కట్టుకొనండె=సంపాదించుట,

తా. ధర్మము వీడి దుష్కృతపరుఁడైనవాఁడు సోదరుఁడైనను విడు
వనగు. విభీషణుఁడు దుర్మార్గుఁడగు రావణుని విడిచి సుఖపడలేవా?

ఉ. కట్టడ లేనికాలమునఁ గాదు శుభం బొరు లెంతవారు చే
పట్టిననైన ముక్త్యనకు భాగ్యము రా దనుటెల్ల గల్ల కా
దెట్టని పక్కినకొ దళరభేళ వసిష్ఠులు రామమూర్తికి
బట్టము గట్టఁగోరి రది పాయక చేతుతె నోటా భాస్కరా.

టీ. ముక్త్యనమ=మానవునకు, కట్టడ=నియమము, లేనికాలమునకొ=
లేనితేళ, శుభంబు=మంగళము, కాదు, ఒరులు=ఇతరులు, ఎంతవారు=ఎంత
(గొప్ప)వారు, చేపట్టిననైన=చేసినను, భాగ్యము=సంపద, రాదు, అను
టెల్ల=చెప్పటంతయు, కల్లకాదు=అబద్ధముకాదు, ఎట్టని=ఏవిధమని, ప
క్కినకొ=అడిగిన, దళరభేళ వసిష్ఠులు=దళరథుఁడును వసిష్ఠుఁడును, కాదు
మూర్తికొ=శ్రీరామునకు, పట్టముగట్ట=పట్టాభిషేకముఁజేయు, గోరిరి=తలఁ

చిరి, అది = అయభిషేకము, ఓటు = చెడుట, పాయగ = తప్పుక, చేతులకు
కలిగెను.

తా. విధిక్యతము కానిదినమున మానవుఁ డెంత ప్రయత్నించినను దళ
రథ వసిష్ఠులు తలచిన పట్టాభిషేకము కీరామచంద్రునకు జరుగనియట్లు
సఫలముకాక విఘ్నమగును.

ఉ. కానక చేరఁ బోల దతికర్ముడు నమ్మిక లేన్ని చేసినకా

దా నది నమ్మి వానికడ దాయఁగఁ బోయిన హానివచ్చున
చోనది యెట్లనఁ గొఱఁకు చూపుచునొడ్డినబోను మేలుగాఁ
బోనని కాన కానపడి పోవుచుఁగూలదె కొక్కు భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! అతికర్ముడు = పాపాత్ముడు, ఎన్ని నమ్మికలు = ఎ
న్ని ప్రేమిడిపనులు, చేసినకా = కావించినను, కానక = తెలిసికొనక, చేరఁ
బోలడు = దరికిఁ బోఁరాదు, పోయినన్ = వెళ్లినచో, అచో = ఆ పాపి దా
పున, హాని = కీడు, వచ్చు, అదియెట్లనన్ = అదియేలాగవ, కొక్కు = ఎల్లక,
కొఱఁకు, అహారము, చూపుచు, ఒడ్డినబోను = పన్నినబోనును, మేలుగాన్ =
(తనకు) శ్రేయకర మని, ఆసపడి = కోరి, బోనని = (లేన్న), చంపు యంత్ర)
మని, కానక = తెలిసికొనక, కూలడ = చావదా,

తా. పాపాత్ముఁ డెన్నిభాస లాడినను వానిదరికిఁచేరుట నాశమునకు
కారణము. బోనులొనున్న యాహారమును గాంచి యందుఁ జిక్కి కొక్కు
చచ్చుట మనము చూచు చుండలేదా. అట్లే యని యెఱుంగ నగు.

ఉ. కానిప్రయోజనంబు సమకట్టదు తా భువి నెంతవిద్యవాఁ
డైనను దొడ్డరాజుకొడు కైన నదెట్లు మహాశుపట్టి వి
ద్యానిధి నిర్వవిద్యులకుఁ దానె గురుండు వినాయకుండు దా
నేనుగురితి నుండియు నదేమిటి కాడఁడు పెండ్లి భాస్కరా

టీ. భాస్కరా ! తాన్ = తాను, ఎంతవిద్యవాడు = ఎంత చదువు నేర్చినవాడు, వివేకము, బోధనాగ్రామము, గొప్పరాజు, కొడుకైనను, భువి = భూమి యందు, కానిప్రయోజనము - అనుకూలముకాని కార్యము, సమకట్టడు = చేకూరదు, ఎట్లనగా, మహేశ్వరుని శత్రుని కుమారుడు, విద్యానిధి - చదువులకునికిపట్టు, సర్వవిద్యలకు - అన్నికళలకు, తానె గరుడు - ఉపదేశించువాడు, వినాయకుండు = అయిన) విఘ్నేశ్వరుడు. తాన్ - తాను, ఏనుగురీతి నుండియు - ఏనుగువలె నుండియు, అనగా ఏనుగుమొగము గలవాడనియు, నేనుగువలె బలము గలవాడనియు పెండ్లి = పరిణయము, ఏమిటికి = ఎందునకు, అడడు = చేసికొనడు.

తా. దైవ మనుకూలింపనిమానవుఁ డెన్నఁడు సాధింపనేరడు, మహేశ్వరుని తనయుఁడు గొప్ప విద్యాంనుఁడు సకల విద్యా దక్షుఁడు సకల కళా గురువు నైనను వివాహ మాడగలిగెనా లేదు.

ఉ. కామితవస్తుసంపదలు గల్గుఫలం బొరు లాసపక్షచో
నేమియుఁ బెట్టఁడేని సిరి నేటికి నిష్ఫల మున్నఁ బోయినం
బ్రామికపక్ష లోకులకుఁ బండఁగ నే మది యెండిపోవగా
నేమిఫలంబు చేదు విడ దెన్నటికైన ముసిండి భాస్కరా.

భాస్కరా ! కామిత వస్తుసంపదలు = కోరినవస్తువులు. కల్గఁఫలంబు = కలిగియున్న ఫలితము, ఒరులు = ఇతరులు, అసపక్షచోన్ = అక్షేపించినపుడు, ఏమియున్ = ఇంచుకైనను, పెట్టఁడేని = ఇయ్యని యెడల, సిరి = సంపద. ఏటికిన్ = ఎందుకు, ఉన్న = ఉండినను, పోయినన్ = లేకుండినను, నిష్ఫలము = వ్యర్థము, ముసిండి = ముప్పిచెట్టు, ఎన్నటికయినన్ = ఎప్పటికయినను, చేదు = విషము, విడద = వదలదు, అది = అహషిణి, పండఁగనేమి = పండిననేమి ఎండిపోవగానేమి = పండిననేమి, పామికపక్ష లోకులకు = అస పడినవారికి, ఏమిఫలంబు = ఏమిలాభము.

తా. ముండి పండినను నెండినను నొక్కటి. లోభియగువానికి భాగ్యముండినను లేకుండినను నొక్కటియగును. అగ్గలను బెట్టిక తాను తినక యున్నవాడు దుగ్గును నశించినను సమానమే యగును.

ఉ. కారణ మైన కర్మములు కాక దొంగిలడ స్నోగొందులం
దూఱు నెంతవారలకుఁ దొడ్ల పక్షితుఁ డాపకీతుడై
వారిన నొప్పు నప్పరికైఁ బదిలబుగఁ దాగి యుండినం
గూర భజన దంతపాతి నూలకై లోకు లెఱుంగ భాస్కరా

టీ. భాస్కరా! ఎన్ని గంగలు = ఎన్ని గుండులను, తూటినక = చొచ్చినను ఎంతవారలను = ఎంత వారిని నాటిని కానియ, నింకిన ములు = విన కావ్యములు, దిగిబడివు = పక్షి పోవు, పక్షి నక. తొట్ల = ములుపు, పక్షితు = పక్షితుని రాని, రాపకీతుడై = మనిషియను భయముఁజేసిన వాడై, వానిక = సమప్రియను, బస్వమగ్నబిసై = గున్న మేపిమీద, పదిలంబుగ = చొప్పుముగ, దానియందొనక = కానిత, మగ్ని = భయం కరమై, భజనదంత = పాముతోఁబయిక్కి, హానిన్ = కాటు చేతి, లోకులు = ప్రజలు, ఎఱుంగ = తెలిసికొనునట్లు, నూలకై = నాకము కందాదా, అనెగా జచ్చెనని భావము

తా. ఎంతవారలకును పక్షితుఁడు గుండునగ్నమున గల మేపి మీద దాని ములు పాముకాని నొకప్పుడు పుష్కరికము నకభివిషవలయునెడ నెన్నిగుండుల దాగినను మానని సమభింపి తీయు.

చ. కులమున నక్కడక్కడ నగ్రతథార్థార్థికుఁ డొక్కడొక్కడై
కలిగెడుఁగాక కెందఱుచు గల్గుగ నేరను చెట్టుచెట్టున
గిలుగగ నేర్చునే గొడుగుకామలు చూడఁగ నాడనాడి నిం
పలరగ నొక్కటొక్కటి నయంబున జేతుఁగాక భా.

టీ. భాస్కరా! కులమున=వంశమున, అక్కడక్కడ=అయాదశ
లందు, అకుంతితభార్యకుడు=మిక్కిలి ధర్మబాధకిలవాడు, ఒక్కడొక్కడ
డె=ఒక్కొక్కడె, కలిగెడుగక=పుట్టుగాక, పెందలును=మిక్కిలివిస్తా
రిము, కల్గినారు=పుట్టినారు, చెట్టుచెట్టునక=ప్రతిచెట్టునందు, గొడుగుకా
ములు=గొడుగు (సకుపకరించు) కట్టలు, కలుగగనేర్చునే=ఉండునా, (ఉం
డవని, చూడగ=అలాచింపగా, అదనాడ. అక్కడక్కడ, ఇంపలరగ=
ముచ్చటతీరగ, ఒక్కటొక్కటి=ఒక్కొక్కటి, నయంబునక=నియమమున,
చేకులుగాక = చొరుకుగాక.

తా. ప్రతిచెట్టున గొడుగుకాములు వ్రేకినవిధమున వంశమున బ్రతి
పురుషుడు ధర్మాశ్రుతుడు కానేడు.

ఉ. కూరిమనస్కులౌ పతులఁ గొల్చి వసించిన మంచివారికిఁ
వారిగుణంబెట్టి చెడువలెన వాటలు మాఘంజలలో
దారలు గొలమీముఖమహానదు లంబునఁ గూడినంతనే
తొరముఁ జెందవే మొదలి కట్టఁ బన్నియుఁ వప్పి భా.

టీ. భాస్కరా! కూరిమనస్కులు=దుర్మాగులు, బొంతులక=అ
యినప్రభువుల కొల్చి, వసించిన మంచివారికి=కాపు సజ్జను
లకు, వారిగుణంబె=ఆప్రభువులగుణంబె, (అనగా యథాగాబా రిథాప్ర
జా యను న్యాయమున) పట్టి-పట్టుపడి, చెడువలెన వాటలు=చెడ్డగుణము
లబ్బును, మాఘంజల + ఉదారలు=తయ్యనీటి చెలె ప్రసిద్ధిచెందిన, గొలమీ
ముఖ మహానదులు=గొలమీ మున్నగు గొప్ప నదులు, అంబుధిక=సముద్ర
మును, గూడినంతనే=కలిసినమాత్రమున, తొరము=ఉప్పను, మొదటికిట్టవ
లు=తొల్లిటి గుణములు, అన్నియు తప్ప=అన్నింటిగో వదలి, చెందవే=
పొందవా.

తా. గొలమీమున్నగు తయ్యనీటి నమలన్నియు సముద్రమున గలిసి యుప్ప

నై తమతొల్లిటిగుణమును వీడినట్లు దుష్టుడగు రాజును గొల్చువారు తమ తొల్లిటి మంచిగుణములు వీడి దుష్టుగుణములె కలవా రగుదురు.

ఉ. గిట్టుట కేడఁ గట్టడ లిఖించిన నచ్చటఁగ ని యొందుచోఁ
బుట్టదు చావు జానువుల పున్కుల నూడిచి కాళి జావఁగా
ల్లట్టిన శూద్రకుఁ భ్రమలఁ గప్పచుఁ దద్విధి గుఱ్ఱమౌచు నా
పట్టునఁ గొంచు మఱ్ఱికడఁబ్రాణముతీసెఁగదయ్య భా.

టీ. గిట్టుటకు=చచ్చుటకు, ఏడ=ఎక్కడ, కట్టడ=నీమము, లిఖించిన= వ్రాసిన, అచ్చటగాని=ఆస్థలమునగాని, ఒందుచో=మఱియొకచోట, చావు= మరణము, పుట్టదు=కలుగదు, కాళి=వారణాశియందు, చావఁ=చచ్చు టకు, జానువులపున్కుల=మోకాలి చిప్పలను, ఊడిచి=తీసి, కాలటిన శూద్రకుఁ=నిల్కడగన్న శూద్రకమహారాజును, పిఠ=పిష్టము, గుఱ్ఱమై, భిములగప్పచు=ఆకలలో పదద్రోయుచు, ఆపట్టక=ఆసమయముననే, కొంచు=తీసికొనుచు, మఱ్ఱికడ, ప్రాణముతీసె=వానిప్రాణములను తీసెను.

తా. కాళిలో జావనిశ్చయించి మోకాలిచిప్పల దీసి నిల్కడ గ స్తు శూద్రకు డొక మఱ్ఱిక్రింద ఒచ్చెను. కావున నెచ్చటలిఖించె నచ్చట చచ్చట తప్పదు.

చ. ఘనబలసత్త్వ మచ్చుపడఁ గల్గినవానికి హాని లేనిచోఁ
దనదగు సత్త్వమేచెఱుచుఁ దన్ను న దెట్లన నీరు మిక్కిలిం
గనుక వసించినం జెఱుపుగట్టుకు సత్త్వము చాలకున్నచోఁ
గనుమలుపెట్టి నట్టనడిగండి తెగంబడ కున్న భా.

టీ. ఘనబలసత్త్వము=గొప్పబలాధికము, అచ్చుపడ=వ్యక్తమై, కల్గిన వానికి=ఉన్నవానికి, హాని=(ఇతరులవలని, నష్టము, లేనిచో=లేకున్న యె డల, తనదగు సత్త్వమే=తనబలమే, తన్ను, చెఱుచు=పాడుచేయును, అ

చెట్టన=అది యేవిధమనఁ గా, నీరు, మిక్కిలింగనుక=మిక్కిలి యగు నట్లు, వసియించిన=ఉన్నయెడల, చెఱువుగట్టకు, సత్త్వము=బలము. చాలకు న్నచో=చాలని యెడల, కనుమలు=సందులు పెట్టి, నట్టనడిగండి=మధ్యను సందు, తెగఁబడకున్న=తెగి పడకపోవునా, అనగా గండిపడు నని భావము.

చ. ఘనుఁడగునట్టివాఁడు నిజకార్యసముద్ధరణార్థమై మహిం
బనివడి యల్పమానవుని బ్రాగ్ధనసేయుట తప్పగాదుగా
అనఘతఁ గృష్ణజన్మమున నావసుదేవుఁడు మీఁదఁబెత్తుగాఁ
గనుగొని గాలిగాని కడకాశ్శకు మొక్కఁడె నాఁడు భా.

టీ. ఘనుఁడు=గొప్పవాఁడు, నిజ=తనదైన, కార్య=పని, సముద్ధరణార్థము=నెఱవేర్చుకొను నిమిత్తము, మహిం=భూమియందు, పనివడి=యత్నించి, అల్పమానవుని=తనకన్న తక్కువవాని, బ్రాగ్ధనసేయుట=కొలుచుట, తప్పగాదు, అనఘత=గొప్పబుద్ధితో, అవసుదేవుఁడు, కృష్ణజన్మమునక=కృష్ణుఁడు పుట్టిన సమయమున, మీఁదఁబెత్తుగా=శిరోభూషణముగా కనుగొని=ఎంచి, నాడు=(వే)పల్లకుఁ గొనిపోవు) సమయమందు, గాలిగాని కడకాశ్శకు=(తో)వలూ మేయుచు నఱచుటకు సిద్ధముగా నున్నపు డతవ వలదని, గాడిదకాశ్శకు, మొక్కఁడె=నమస్కరింపఁగా. తాత్పర్యము సుగమము.

చ. ఘనుఁ డొకవేళఁ గీడ్పడినఁ గ్రమ్ముట నాతనిలేమి వాపగాఁ
గనుగొన నొక్క సత్ప్రభువుగాక నరాధములొపరెండఱుం
బెనుజెఱు వెండినట్టితఱిఁ బెల్లన మేఘుఁడుగాక నీటితోఁ
దనువఁ దుమారముల్ శతశతంబులు చాలునటయ్య భా.

టీ. ఘనుఁడు=గొప్పవాఁడు, ఒకవేళ=ఒక్కొక్కసమయమున, కీడ్పడిన=అపదఁజెందినను, క్రమ్ముట=తిరిగి, అతనిలేమి=అతనిదరిద్రము, వాపఁ

గా=పోగొట్టుటకు, కనుగొన=అలొచింపగా, ఒక్క సత్ప్రభువుగాక= ఒక్క మంచిగాజాగాక, నగాధములు=నీచులైన మానవులు, ఎండఱుకొ= ఎండఱయినను, ఓపరు=చాలదు, పెనుచెఱువు=పెద్దకొలను, ఎండినట్టిరఱి= ఎండిన సమయమున, నీటితోదనుప=నీటితో నింపుటకు, మేఘుడుగాక= వర్షమును కురియించు ఘనాఘనముతప్ప, తుసారముల్ శతశతంబులు=వందల కొలది తుంపురులు, చాలునటయ్య=సరిపడునా.

తా. ఎండిన చెఱువును మహావృష్టు నింపునట్లు, తుంపురులు నిండింప జాలవు. దరిదుర్దైవ నొప్పవానిని మంచిరాజు తృప్తి పరుప సమర్థుడు గాని నీచమానములు వానిదరిద్రమును బాపజాలరు.

ఉ. చంద్రకళానతంసుకృప చాలనినాడు మహాత్ముడై నఁ దా
సాంద్రవిభూతేబాసి యొకజాతివిహీనునిగొల్చియుంటయో
గీంద్ర నుతాంఘ్రిపద్మ మతిహీనత నొందుటకాదుగా హరి
శ్చంద్రుడు వీరబాహుని నిజంబుగఁ గొల్వఁడె నాడు భా.

టీ. చంద్రకళా నతంసు కృప=చంద్రుని అలంకారముగా ధరించిన శివునియొక్క వయ, చాలనినాడు=లేనినాడు, యోగీంద్ర=మునిశ్రేష్ఠుల చేత, మత=పాగిడబడు, అంఘ్రిపద్మ=పాదపద్మములుగల, మహాత్ముడైన=మహిమ గలవాడైనను, తా=తాను, సాంద్రవిభూతి=మిక్కిలి యైశ్వర్యము, బాసి=వదలి, ఒకజాతివిహీనుని=ఒక కులముతక్కువవానిని, కొల్చియుంట=సేవించుట, అతిహీనతనొందుట=మిక్కిలి తక్కువయగుట, కాదు, నాడు=పూర్వము, హరిశ్చంద్రుడు= (విశ్వామిత్రుని శాపహతి జెందిన) హరిశ్చంద్ర మహారాజు, (కాశికాపురిని) వీరబాహుని=వీరబాహుడను మాలని, నిజంబుగఁ గొల్వఁడె=నిశ్చయముగ సేవింపలేదా.

తా. దైవకృపలేనినాడు మహాత్ముడైనను నీచునిసేవించుటతవ్వగాదు హరిశ్చంద్రుడు తొల్లి వీరబాహుని సేవింపలేదా,

ఉ. చక్కదలంపగా విధివశంబున నల్పునిచేతనైన దాఁ
బిక్కి యవస్థలంబొరలుఁ జెప్పఁగరాని మహాబలాధ్యుఁడున్
మిక్కిలి సత్త్వసంపదల మీఠినగంధగజంబు మావటిఁ
డెక్కి యదల్చి కొట్టి కుదియించిన నుండదె యోర్చి భా.

టీ. చక్కదలంపగా = చాగుగా ఆలోచింపగా, విధివశంబున =
దైవ వశముచేత, చెప్పఁగరాని మహా బలాధ్యుఁడున్ = నిర్ణయించుటకు వీలు
లేనంత బలముకలవాఁడు, అల్పునిచేతనైనన్ = సీచునిచేతనే, తాన్ = తాను,
చిక్కి = లోబడి, అవస్థలంబొరలు = చిక్కులుపడును, మిక్కిలి సత్త్వసంప
దల = ఆతాతయ మయిన బలముచేత, మీఠిన గంధగజంబు = అత్యక్రిమించిన
మదపుటేనుగు, మావటిఁ డు = ఏనుఁగులఁ దోబువాడు ఎక్కి = తనపై నెక్కి,
అడల్చి = దెడలించి, కొట్టి = మోచి, కుదియించిన = క్రుంగఁజేసిన, ఓర్చి = సహించి,
ఉండదె = ఉండదా.

తా. బలసంపన్నుఁడైనవాఁడు విధివశంబున సీచునిచేఁ బిక్కి చిక్కు
లంబడును. మదపుటేనుగు మావటినిచేఁ త్రిప్పులంబడి యోర్చియుం
డుట లేదా

చ. చదునది యెంత గల్గిన రసజ్ఞత యించుక చాలకున్న నా
చదువు నిరర్థకంబు గుణసంయుతు లెవ్వరు మెచ్చరెచ్చటం
బదనుగ మంచికూర నలపాకము చేసిన నైన నందు నిం
పొదవెను నుప్పలేక రుచి పుట్టఁగ నేర్చునటయ్య భా.

టీ. చదువు + అది = విద్య, ఎంతగల్గినన్ = ఎంతయున్నను, రసజ్ఞత =
రసమును గ్రహించుకత్తి (అనగా స్థాయి మున్నగుభావములను పదముల మా
ధుర్యమును) గ్రహించుకత్తి, ఇంచుకచాలకున్నచో = కొంచెములేకున్నను, ఆ
చదువు = ఆవిద్య, నిరర్థకము = వ్యర్థము, ఎచ్చట = ఎచ్చటనైనను, గుణసంయు

తులు, మంచిగుణములతో గూఢకొన్నవారు, ఎవ్వరు-ఎవ్వరును, మెచ్చరు= మెచ్చికొనరు, పదముగ=సరిపడునట్లు, మంచికూర, నలపాకము చేసిననైన= నలుండుమండినట్లు వండినను, అందు=అవంటకమునందు, ఇంపాదవెడి=రుచి నిచ్చెడు, ఉప్పు=లవణము లేక, రుచిపుట్టగ నేర్చునె=చవిగలుగ నేర్చునా.

తా. కూర మిక్కిలినేర్పుతో నలపాక మట్లు చేసినను లవణము లేనిది రుచి గలుగనట్లు చదువు తెన్నిచదివినను సజ్జిత లేకున్న పృథ్వి మును.

ఉ. చాలఁ బవిత్రవంశమున సంజనితుండగునేని యెట్టి దు
శ్రీలునినైనఁ దత్కులవిశేషముచే నొకపుణ్యుఁ డెంతయుం
దాలిమి నుద్ధరించును సుధానిధిఁ బుట్టగఁగాదె శంభుఁడా
హాలహాలానలంబు గళమందు ధరించుట పూని భా.

టీ. చాలపవిత్రవంశమున=మిక్కిలిమంచికొలమున, సంజనితుండు= పుట్టినవాడు, అగునేని=అయినను, ఎట్టిదుశ్రీలునినైన=ఎంతదుర్మార్గునైనను, తత్కులవిశేషముచే=వాడు జనించిన వంశమర్యాదనుబట్టి, ఒకపుణ్యుఁడు= ఒకపుణ్యాత్ముఁడు, ఎంతయుందాలిమి=మిక్కిలియోర్పుతో, ఉద్ధరించును= రక్షించును, సుధానిధి=పాలసముద్రమున, పుట్టగఁగాదె=పుట్టుటచేగదా, శంభుఁడు- శివుఁడు, ఆహాలహాలానలంబు=(హాల సముద్రములో పుట్టిన) హాలాహాల మనునగ్ని, పూని=యత్నించి, గళమందు=కంఠమందు, ధరించుట=తాల్చుట.

తా. గొప్పవంశమున జనించినంతమాత్రమున దుర్మార్గునైనను వంశమర్యాదనుబట్టి మంచివా రాదరింతురు. పాలసముద్రమున బుట్టినమాత్రమున హాలాహాలమును శివుఁడు తనకంఠమున ధరింపలేదా.

ఉ. చేరి బూనికుం డెఱిగి చెప్పిన శ ర్యము చేయకుండినకా
బొరము ముట్టలేఁ డొక నెవ బునఁ దాఁజెను నెట్టిధన్యుఁడుకా

బోరక పాండుపుత్రులకు భూస్థలిభాగము పెట్టుమన్న కం
సారిని గాకుచేసి చెడఁ దాయెనె కారవభర్త భా.

టీ. చేరి=సమీపించి, బలాధన్యుడు=బలముగలవాడు, ఎఱిగి= (రాబోవునది) తెలిసి, చెప్పినకార్యము=చెప్పినపని, చేయకుండిన=చేయ కపోయినయెడ, ఎట్టిధన్యుడు=ఎంతగొప్పవాడును, పారము=ఓన (తుడ), ముట్టలేడు=పొందలేడు, ఒక నెపంబున=ఒక కారణమున, తా=తాను, చెడు=చెడుపోవును, పోరిక=యుద్ధమునేయక, పాండుపుత్రులకు=పాండు రాజులొడుకులకు, భూస్థలి=భూప్రదేశము, భాగముపెట్టుము=పంచియుమ్ము, అన్న. అనగా, కంసాచిని=కృష్ణుని, కాకునేసి=నిందించి, కారవభర్త=కురు రాజు (దుర్యోధనుడు), చెడఁదాయెనె=చెడిపోవలేదా.

తా. బలవంతుఁ డైనవాడు వల దన్నపని చేసినప్పుడు దానినట్టము ననుభవింపక టీరదు. తొల్లి శ్రీకృష్ణుఁడు పాండుపుత్రులకు భాగ మిమ్మున వినక దుర్యోధనుఁడు చెడిపోవలేదా.

ఉ. చేసినదుష్టచేష్ట నది చెప్పక నేర్పునఁ గప్పిపుచ్చి తా

మూసినయంతటఁ బయలు ముట్టక యుండ ద దెల్లురాగిపైఁ
బూసినబంగరుం జెదరిపోవఁ గడంగిన నాఁడునాఁటికిఁ

దాసినరాగి గానఁబడదా జనులెల్ల నెఱుంగ భా.

టీ. చేసినదుష్టచేష్ట=కావించినపాడుపని, అది, చెప్పక=తెలియ నియ్యక, నేర్పున=నేర్పుతో, కప్పిపుచ్చి=దాచి, తా=తాను, మూసిన యంతటఁ=మూటువెట్టినప్పటికిని, బయలు=వెల్లడి, ముట్టకయుండదు=కాకుం డదు, ఆదెల్లు=అదియేవిధము, రాగిపై=రాగిమీఁద, పూసినబంగరుం=అంటి న బంగారుపూత, చెదిరిపోవ=చెడిపోవుటకు, కడంగిన=మొదలుపెట్టిన, నాఁ డునాఁటికి=నానాఁటికి (క్రమక్రమముగా), దాసినరాగి=లోపలనున్నరాగి,

జనులెల్ల=మానవులందఱు, ఎఱుంగ=తెలిసికొనునట్లు, కానబడదా=కనబడదా.

తా. మానవుడు తాఁ జేసినదుష్టచేష్ట గప్పిపుచ్చినను కాలక్రమమున బంతుటబడక మానదు. రాగిమీఁద సానినబంగారునీరు క్రమక్రమముగ కరిగిపోవ లానిరాగి బయలుపడ కుండునా.

చ. తగిలి మదంబుచే నెదిరి దన్ను నెఱుంగక దొడ్డవానితోఁ
బగఁ గొని పోరు లెల్ల నతిపామరుడై చెడు టింతెకాక తా
నెగడి జయింపనేరఁ డదినిక్కము తప్పదు ధాత్రిలోపలకా
డగి యొకకొండతోఁ దగరుదీకొని తాఁకిననేమి భాస్కరా.

టీ. దొడ్డవానితో=గొప్పవానితో, తగిలి=వెన్నంటి, మదంబుచే=పోతఱుచే ఎదిరి=శత్రువును, తన్ను, ఎఱుంగక= తెలిసికొనలేక, పగగొని=విరోధముగొని, పోరులెల్ల=జగడమాడుట, అతిపామరుడై=మిక్కిలి తెలివిమాలినవాడై, చెడుట=చెడిపోవుట, ఇంతెకాక, తాక=తాను, నెగడి=ప్రబలి, జయింపనేరఁడు=గెలువఁజాలఁడు, అదినిక్కము=అదినిజము, తప్పదు, ధాత్రిలోపలకా=ధూమియంద, తగరు=పొట్టెలు, తెగి=సాహసమున, దీకొని=ఎదిరించి, ఒక కొండతో=ఒక పర్వతముతో, తాఁకిననేమి=పోరాడిననేమి (లాభము)

తా. ఒకకొండతో నెదిరించి పోరాడిన పొట్టెలు తలబ్రదలై చచ్చునట్లు బలశంతుతో గలహించు నీచమానవుడు చెడు నని భావము.

చ. తడవఁగ రాదు దుష్టగుణతత్త్వ మెఱుంగక యెవ్వరైన నా
చెడుగుణ మిట్లు వల్పు దని చెప్పినఁ గ్రక్కునఁ గోపచిత్తుడై
కడుఁ దెగఁజూచుఁ గా మఱుగఁ గాఁగిన జైలము నీటిబొట్టుపై
బతుకెడ నాక్షణంబెగసి భగ్గున ముండకయున్న భాస్కరా.

టీ. దుష్టుగుణతత్త్వము=చెడుగుణము కలవానిస్వభావము, ఎఱుంగు= తెలిసికొనలేక, తదవగ్రరాదు=కదపకూడదు, ఎవ్వరైన, అచెడుగుణము=అదుష్టస్వభావము, ఇట్లువల్పదని=తచిధముగ నుండఁ దగ దని, చెప్పిన, గ్రమ్మన=తోడనె, కోపదిక్తుడై=కోపముకలవాడై, కడు, తెగ, చూచు=మిక్కిలి, బాధించుటకు, చూచును, మఱుంగ=ఉడుకుగా, కాగినలైలము=కాంచిననూనె, నీటిబొట్టు=నీటిచుక్క, పైబడునెడ=మీఁదపడగానె, అక్షణంబె=ఆవెంటనె, భగ్గనమండకయున్న=తీవ్రముగా మండకుండువా, (భగ్గన, అనుకబ్ధము మంటకనుకరణము).

తా సలసలకాగిననూనెలో నీటిబొట్టు పడినతోడనే భగ్గనమండునట్లు చెడుగుణములు కలవాడు తెలియక సమీపించి నీకులబోధించువానిని కోపదిక్తుడై బాధించునని తాత్పర్యము.

చ. తనకు ఫలంబు లే దని యెదం దలపోయఁడు కీర్తి గోరునా ఘనగుణశాలి లోకహితకార్యము మిక్కిలి భారమైన మేలనుకొనిపూను, శేషుడు సహస్రముఖంబుల గాలిఁ గ్రోలితా ననిశము మోవఁడే మఱి మహాభర మైనధరిత్రి భా॥ 48.

టీ. కీర్తి=యశస్సు, గోరు, అఘనగుణశాలి=అగొప్పగుణములు గలవాడు, తనకు, ఫలంబు=లాభము, లేదని, ఎదం=మనమున, తలపోయఁడు=ఎంచఁడు, లోకహితకార్యము=లోకమునకు మేలగుపని, మిక్కిలిభారము + విస=మిగుల బరువైనను, మేలు=మంచిది, అనుకొని=అనితలఁచి, పూను=యత్నించును, శేషుడు=అదిశేషపు, సహస్రముఖంబుల=మొగములచేత, గాలి, గ్రోలి=తిని, తాక=తాను, అనిశము=ఎల్లపుడు, భూమిని=భూదేవిని, మోవఁడే=ధరింపఁడా.

తా. కీర్తికాముఁడైనపురుషుడు తనకు లాభము లేక భారముగా నున్నను లోకహిత మాచరించుటకు శ్రమపడును. తొలి శేషుడు లోకశా

తాద్రము భూదేవిని ధరింపలేదా, (శేషుడు కశ్యపప్రభాపతి విసఖవలన గలిగినపుత్రులలో నగ్రజుడు. సాగకులమున శ్రీమృదు. ఇతడు తనభర్త యైనకద్రువ సవతితల్లి యైనవినతకు గావించునపచారము సహింపజూలక బదరికాశ్రమము, గోకర్ణము, గంధమాదనము, మున్నగుదివ్యక్షేత్రములకు జని తప మాచరించి తనసత్యనిష్ఠచే బ్రహ్మదేవుని పృసన్నుని జేసికొని, పరములు వదసి, భూమిని ధరించుకొని వదసి, గరుడునితో సఖ్యము వదసి, భూమిని దనసహస్రఫణంబులఁ దాలించి, ఋశ్వరవరప్రసాదమున మహావిష్ణువునకుఁ బాను పై యుండెను. మఱియు నీశేషుడు భృగుమహర్షి కాపము వలన పనుదేవునకు రోహిణియుండు బలరాముడను నామమున నవతరించెను. తొలఁత దేవకిగర్భమునఁ జేరినయోగమాయ సంతర్పింపఁగా రోహిణిగర్భమునఁ జేరి పిమ్మట బల్లభద్రుడై యవతరించెను. కావుననే బలభద్రునకు సంతర్పణుడను నామము కలదు, అనిశేషునికూర్చి విశేషాంశములు మఱికొన్ని కలవు కాన్మియవసరము లేకున్న నిట వ్రాయలేదు.

చ. తనకు సదృష్టరేఖ విశదంబుగఁ గల్గినగాని లేనిచో
జనునకు నెయ్యెడం బరులసంపదవల్ల ఫలంబు లేదుగా
కనుచున లెస్సగాఁ దెలివి గల్గినవారికిఁగాక గ్రుడ్డికిం
గనుపడు నెట్లు వెన్నెలలు గాయఁగ నందొకరూపు భా॥

టీ. తనకు, అదృష్టరేఖ=భాగ్యరేఖ, విశదంబుగ=తెలియునట్లుగా, కల్గినగాని=ఉండినగాని, లేనిచో=లేకున్నయెడ, జనునకు=మానవునకు, ఎయ్యెడక=ఎప్పుడును, పరులసంపదవల్ల=ఇతరుల భాగ్యమువలన, ఫలంబు=లాభము, లేదుగా=లేదుకదా, కనుచున=చెందుకన్నులు, (కను=చెందు) లెస్సగా=బాగుగా, తెలివి=వికాసము, కల్గినవారికిఁగాక=ఉన్నవారికిఁగాక, గ్రుడ్డికి=గ్రుడ్డివానికి, వెన్నెలలు=చంద్రకీరణములు, కాయ=ప్రకాశంప ఒకరూపు=ఒక్క వస్తువును కనండు=కానబడదు.

తా. గుడ్డివానికి వెన్నెలకాయలు కనబడవట్లు భాగ్యశ్రీ శని
వానికి పరులసంపదవలన ఫలము గానబడదు.

ఉ. తాలిమితోడుతం దగవు తప్పక నేర్పరి యొప్పు దప్పులం
బాలన సేయుఁగా కట నుపాయవిహీనుఁడు సేయనేర్చునే
పాలును నీరు నేలుపలువంగ మరాళ మెఱుంగుఁగాక మా
ర్జాల మెఱుంగ నేర్చునటె చారురసజ్ఞతఁ బూన భా॥ 50.

టీ. తాలిమితోడుతక=ఓర్పుతో, తగవు=ధర్మము, తప్పక=వీడక, నేర్పరి=
నేర్పుగలవాఁడు, ఒప్పు దప్పులం=మంచి చెడ్డలను, పాలనసేయుఁగాక=
కనుగొనునుగాక, ఉపాయవిహీనుఁడు=నేర్పు లేనివాఁడు, సేయనేర్చునే=
చేయుటకు సమర్థుఁడగునా, (కాఁడనుట) మరాళము=హంస, (అంచ)
పాలును=క్షీరమును, నీరును=నీళ్ళను, ఏలుపలుపక=వేరుసేయుట, ఎఱుం
గుఁగాని=తెలిసికొనునుగాని, మార్జాలము=పిల్లి, చారు రసజ్ఞతఁబూన=మది
మెచ్చు రసగ్రహణము చేయుట, (రసము=నీరు, జ్ఞత=తెలిసికొనుట) ఎఱుం
గనేర్చునే=తెలిసికొనఁ జాలునా, (తెలియలే దని భావము)

తా. పాలలో గలిసిన నీటిని రాయంచ నేర్పుతో విడదీసినట్లు
మార్జాలము పాలను గోరిలు చున్నను నందు గలిసిననీరు వేరుసేయ జాల
నట్లు ధర్మమునెఱింగిన నేర్పరి మంచిచెడ్డల నెఱింగినట్లు మూఁడు డెఱుంగఁ
జాలఁడు.

ఉ. తాలిమితోడఁగూరిమిఁగృతఘ్నునకెయ్యెడనుత్త మోత్తముల్
మేలొనరించినక గుణము మిక్కిలి కీ డగుఁ బాముపిల్లకు
బా లిడి పెంచినక విషము పాయఁగ నేర్చునె దానికోటలం
జాలఁగ నంతకంత కొకచాయను హెచ్చునుగాక భా॥ 51.

టీ. తాలిమితోడుతక=ఓర్పు తోడ, ఉత్తము + ఉత్తముల్=మిక్కిలి

మంచివారు, హరిమిక్ = పేరుచేతను, కృతఘ్నునకు = చేసినతేలు ముందు
 భాసి, ఎయ్యోడక్ = ఎప్పుడయినను, తేలు + పనరించిన = ఉపహతి చేసిన,
 గుణము = ఫలితము, మిక్కిలిక్కిదు + అగు = మిగుల హాని యగును, హామిపిల్లకు
 పాలు + ఇడి = పాలుపోసి, పెంచినక్ = వృద్ధియగునట్లు చేసినను, దాని
 కోలులక్ = ఆహామిపిల్ల దంతములను, విషము = విషము, అంతకంతకు = క్రమ
 ముగ, చాలగక్ = మిక్కిలిగా, హాచ్చును = వృద్ధియగును.

తా. పామునకు పాలుపోసి పెంచినయెడ దివదివాళివృద్ధియైన దాని
 విషమువలన హాని శుభవింతునట్లు విశ్వాసము లేనివానికి చేయుతేలు క్రిడు
 గ పరిణమించును.

చ. తెలియనికార్య మెల్లఁ గడతేర్చుట కొక్కవివేకే జేకొనక
 వలయునటైన దిద్దికొనవచ్చుఁ బ్రయోజనమాండ్యమేమియుం
 గలుగదు ఫలమందుఁ దిలకం బిడుసప్పుడు చేత నద్దముం
 గలిగినఁ జక్కఁజేసికొనుఁగాదె నరుం డది చూచి భా॥ 52.

టీ. తెలియని కార్యమెల్ల = తెలియని పనివంతయు. కడతేర్చుటకు = చే
 యుటకు, ఒక్క వివేక = ఒక్క తెలివిగలవానిని, చేకొనక వలయును =
 తీసికొనవలయును, అటైన = అట్లయిన, దిద్దికొనవచ్చును = (తప్పులను) సవ
 రించికొనవచ్చును, ప్రయోజన మాండ్యమేమియుం = అవసరమునకు అలస్య
 మేమియు నుండదు, ఫలమందు = నుడుట, తిలకము = బొట్టు, ఇడుసప్పుడు =
 ఉంచునపుడు, చేత + అద్దము = చేతియందు దర్పణము, కలిగిన = ఉన్న, నరుం
 డు = మానవుడు, చక్కఁజేసికొనుఁగాదె = సవరించికొనును గదా.

తా. చేతిలో నద్దమున్నవాడు నుడుట బొట్టు వంకర లే నుండ దిద్ది
 కొనఁ గలిగినట్లు తెలివి గలవానిని జేరఁదీసినవాడు, తనలోపము లెప్పటి
 కప్పుడు సవరించికొని బాగుపడును.

ఉ. దక్షుడు లేనియింటికి బదార్థము వే తొకచోటనుండి వే
లక్షలు వచ్చుచుండినఁ బలాయన మై చను గల్గగాదు ప్ర
త్యక్షము వాగులుకా వలదల నిన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే
యక్షయ మైనగండి తెగినట్టితటాకములోన భా॥ 53.

టీ. దక్షుడు = సమర్థుడు, లేనియింటికి, పదార్థము = సామ్య, వేతొకచోటనుండి = మఱియొక తావునుండి, వేలక్షలు = వేయి లక్షలు, వచ్చుచుండిన, పలాయనమై చను = పారిపోవును, కల్గగాదు = అబద్ధము కాదు, ప్రత్యక్షము = స్పష్టము, వాగులుకా వలదల = నెలయేళ్ళు నదులు, అన్నియు వచ్చిన = ప్రవహించి పడిన, నీరు, అక్షయమైన గండి = తరుగని గండి, తెగినట్టి తటాకములోన = పడిన చెఱువులోన, నిల్చునే = ఉండునా.

తా. పెల్లుగా వలదలు వచ్చినను గండిపడిన చెఱువులో నీరు నిల్వనట్లు సమర్థుడు లేని కుటుంబమునకు వచ్చినధనము నిల్వదని భావము.

ఉ. దానపరోపకారగుణధన్యత చిత్తములోన నెప్పుడుకా
లేనివివేకశూన్యనకు లేములు వచ్చినవేళ సంపదలే
పూనినవేళ, నొక్కసరిపోలును, జీకున కర్ధరాత్రియుం
దైన నదేమి పట్టపగలైన నదేమియు లేదు భా॥ 54.

టీ. దాన = ఈవి, పరోపకార, గుణ, ధన్యత = పరుల కుపకారము చేయుట యను గుణమువలన కృతార్థత్వము, ఎప్పుడుకా, చిత్తములోన = మన నున, లేని వివేక శూన్యనకు = లేని బుద్ధిహీనులకు, లేములు = దరిద్రములు, వచ్చినవేళ = కలిగినప్పుడు, సంపదలే = విశ్వరథములు, పూనిన వేళ = ఉన్నప్పుడు, ఒక్క సరిపోలును = ఒకటిగానే యుండును, చీకునకుకా = గుడ్డివానికి, అర్ధరాత్రి యందైన = నడురేయి యైనను, పట్టపగలైన = మట్టమధ్యాహ్నమైనను, అదేమియు లేదు = ఆ మార్పులేదు.

తా. సృష్టివానికి మట్టమధ్యాహ్నము నడురేయి యను భేదము తెలియనట్లు దాన ధర్మ మెఱుంగని బుద్ధిహీనునకు సంపద లున్నను లేకున్నను నొక్కటియే యని తాత్పర్యము.

ఉ. దానము సేయగోరినవదాన్యున కీయఁగ శక్తి లేనిచో
నైనఁ బరోపకారమున కై యొక దిక్కునఁ దెచ్చియైన నీఁ
బూనునుమేఘుడంబుధికిఁబోయిజలంబులు దెచ్చియికాయఁడే
వాన సమస్తజీవులకు వాంఛిత మింపెనలార భా॥ 56

టీ. దానము=పరోపకారము, చేయఁ గోరిన వదాన్యునకు=చేయఁతలఁచిన దాతకు, ఈయఁగ=ఇచ్చుటకు, శక్తి లేనిచో=తగియుండనిచో, విన=వినను, పరోపకారమునకై=ఇతరులకు మేలు చేయుటకై, ఒక దిక్కున=వేఱొకతావున, తెచ్చియైన, ఈ=ఇచ్చుటకు, పూనును=యత్నించును, మేఘుడు, అంబుధికి=వారాళికి, పోయి, జలంబులు=నీళ్ళు, తెచ్చి, సమస్త జీవులకు=సకల ప్రాణులకు, వాంఛితము=కోరిక, ఇంపెనలార=తీరునట్లుగా, వాన=వర్షము, ఈయఁడే=ఇయ్యఁడా.

తా. పరోపకారము చేయఁనెంచిన దాత తనదగ్గఱ ధనము లేకున్న నొరులయొద్ద నప్పు తెచ్చియైన పరోపకారము చేయును. మేఘుడు సముద్రునియొద్ద నీరుగొని సకలజీవులకు సంతసము గలిగించు వాన గురియించుట లేదా.

ఉ. దానము సేయు సేపనియధార్మికు సంపద యుండియుండియు
దానె పలాయనం బగుట తథ్యము బూరుగుమానుగాచిన
దానిఫలంబు లూరకవృథా పడిపోవవె యెండి గాలిచే
గానలలోన నేమిటిక్కిఁగాక యభోజ్యము లాట భా॥ 56

టీ. దానము=ధర్మము, సేయసేరని, యధార్మికు సంపద=చేయని ధర్మములేనివాని భాగ్యము, ఉండి యుండియుం=నిలిచి నిలిచి, తానె=

తనంత దానె పలాయనంబు + అగుట=పోవుట, తభ్యను=నిజము, బూరుగు
మాను, కాచినకా=పండినను, దానిఫలంబులు=దానిపండ్లు, ఊరక, వృధా=
పనికిరాక, ప్రయోజనములేక, ఎండి, గాలిచే=వాయువుచేత, కానలలోన=
అడవులలోన, అభోజ్యములౌట=భుజించుటకు వీలులేనివగుట, ఏమిటికిఁగాక
=ఎందునకుఁ గాక, పడిపోవవె=రాలవా

తా. బూరుగుచెట్టుపండ్లు పనికిరాకపోయినట్లు దానము చేయనివాని
సంపద పరులకు తనకు దక్కక తానంత టది నశించును.

చ. నడవక చిక్కి లేమి యగునాడు నిజోదరపోషణార్థమై
యడిగిభుజించుటల్ నరులకారయవ్యంగ్యముకాదు పాండవుల్
గడుబలశాలు లేవురు నఖండవిభూతిఁ దొలంగిభైత్తముం
గుడువరై యేకచక్రపురిఁ గుంతియుఁ దా రొకచోట భా॥

టీ. నడువక=జరుగక, చిక్కి=కృశించి, లేమియగునాడు=దరిద్ర
మున్ననాడు, నిజోదర పోషణార్థము=తనకడుపు కూటికి, అడిగి, భుజిం.
చుటల్=తినుట, నరులకు=మానవులకు, అరయ=యోజింపఁగా. వ్యంగ్యము
కాదు=నింద కాదు, పాండవుల్=పాండుపుత్రులు, కడు బలశాలు లేవురు
=మిక్కిలి బలముగల యైదుగురు, అఖండ విభూతి=తరుగని యైశ్వర్యము,
తొలంగి=విడిచి, భైత్తము=భీష్మాన్నము, కుంతియు=కుంతీదేవియును, తారు=
తమరును, ఒకచోట=ఒక తావున, ఏకచక్రపురి=ఏకచక్రపురమందు,
గుడువరై=తినరా.

తా తొల్లి భృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునిపేరణమున పాండవులకుఁ
బాలీయక వెడలనడచిన యనంతరము వారణావతంబున దుర్యోధనునిచే
నిర్మింపఁబడిన లక్కయింట పాండవులు వసించునాడు విదురునివలన నా
యింటిరహస్య మెఱిగిన భీముఁ డటనుండి యొక యరణ్యమునకుఁగల దిలము
కారి నన్నదమ్ములను దల్లిని నిదురించు చుండఁ గొంపోవుచు నా యింటిని

జ్ఞాన, కాల్పివైచి యనంతర మావృత్తాంత మంతయు మాతాసోదరల కలిగించి వారితోఁగూడ క్షేచక్రపురిఁ బ్రవేశించెను. ఆ పురమున బ్రాహ్మణశేషమున వారు భిక్షాటనము గావించిరి. అట్లే తేమిగల మానవులు భైక్షమున జీవించు టుచిత మని తాత్పర్యము.

చ. నుడువులనేర్పు చాలనిమచుష్టుఁ డెఱుంగక తప్పనాడినం
గడుఁ గృపతోఁ జెలంగుదురు కాని యదల్పరు తజ్ఞు లెల్లఁ ద
ప్పడుగులు పెట్టుచు న్నడచునప్పుడు బాలుని ముద్దునేయఁగాఁ
దొడగుదు రింతెకాని పడఁద్రోయుదురే యెవరైన భా॥ 58.

టీ. నుడువుల నేర్పు=మాటల పాండిక, చాలని మనుష్యుడు, ఎఱుంగక=తెలియక, తిప్పక + అడిగక=తప్పు చెప్పినను, తజ్ఞులు=తెలిసిన వారు, కడు కృపతో=మిక్కిలి దయతో, చెలంగుదురుకాని=సంతోషించురుగాని, అదల్పరు=కసరికొనరు. బాలుని=శిశువును. తిప్పడుగులు=మంటినదకలు, పెట్టుచున్నపుడు=నడచునపుడు, ముద్దునేయఁగా=గార్హమున పేర్చి మించుటకు, దొడంగుదురు=ప్రయత్నింతురు, ఇంతెకాని, ఎవరైన=ఎట్టివారయిన, పడఁద్రోయుదురే=పడునట్లు త్రోయుదురా,

తా. మానవులు పసిబిడ్డ తప్పుటడుగులు పెట్టుచుండ పడఁద్రోయక పేర్చిమించి ముద్దుపెట్టుకొను వడువున పండితులు మాటపాండెఱుంగక తప్పు బలికినవాని నాదరింతురని భావము.

ఉ. నేరిచి బుద్ధిమంతుఁ డతిసీతివివేకము దెల్పినం జెడం

గారణ మున్నవాని కది కైకొనఁ గూడదు నిక్కమే దురా
చారుడురావణాసురుఁ డసవ్యము నొందఁడె చేటుకాలముం
జేరువ యైనవాడు నిరసించి విభీషణబుద్ధి భాస్కరా. 59.

టీ. నేరిచి=తెలిసికొని, బుద్ధిమంతుఁడు=తెలివి కలవాడు, అతిసీతి వివేకము=మిక్కిలి సీతసారము, తెల్పినం=చెప్పినను, చెడ=చెడుటకు, కారణ

మున్నవానికి, అది=అగహస్యము, కైకాస=తీసికొనుటకు, మాదదు=ఇష్టముండదు, నిక్కమే=నిజమే, దురాచారుడు. రావణుండు=దుష్టుడయిన రావణుండు, చేటుకాలము=చెడుకాలము, చేరువయైననాడు=సమీపించిననాడు, విభీషణుబుద్ధి=విభీషణుండుచెప్పిన బుద్ధులు, నిరసించి=తిరస్కరించి అసహ్యము + ఒండఁడె=అయిష్టము పొందలేదా. తాత్పర్యము సుగమము

చ. నొగిలినవేళ నెంతటిసునుండును ద న్నొక రొక్కనేర్పుతో

నగపడి పోదినేయక తనతటబల్కికి రాఁడు చిక్కమే

జగమున నన్నియైన గడుసన్నగిలంబడి యున్న నింధన

బెగయఁగఁదోచి యూడక మఱియును వుల్కొననేర్పు భా.

టీ. నొగిలిన వేళ=బాధ చెందినపుడు, ఎంతటి సునుండును=ఎంత గొప్పవాఁ డయినను. తన్ను, ఒకరు=పరులు, ఒక్కనేర్పుతో, ఒకయుపాయముతో. అగపడి=కనబడి, పోదినేయక=పోషింపక, (అనఁగా సాయపడక) తనంతట=తనకుఁదానె, బల్కిరాఁడు=బలమునుచెందఁడు, నిక్కమే=నిజమే, జగమున=ప్రపంచమున, అన్నియైన=అన్నిహోతుఁడైనను, (తేజశ్శాలి యైనయన్నిహోతుఁడును) కడుసన్నగిలంబడి=మిక్కిలికృశించి, ఇంధనంబు=చిదుకును, (కట్టెను) ఎగయఁగఁదోచి=ఁగులునట్లు లోనికుంచి ఊడక=వాయువుచే బూరింపక, మఱి + ఎట్లు=మఱియేవిధమున, గవుల్కొననేర్పు=మఁడును.

తా. తేజశ్శాలి యైనయన్నిహోతుఁడు సైతము మంటలేనపుడు చిదుకుల నంటించి యూడనియెడ ఁగుల్కొననివిధమున బాధచెందినవాఁడెంతయుఁ డైనను పరులసాయము లేనిచే మరల బలము చెందలేడు. (అనఁగా చిదుకులసాయము లేనిచే మండనియన్నిహోతుఁడనట్లు బాధచెందు నాఁడు పరులసాయము లేక బలవంతుండు కాఁడని భావము

ఉ. పండితులైనవారు దిగువం దగనుండగ నల్పుడొక్కఁడు
ద్వండతఁ బీతమెక్కిన బుధప్రకరంబుల కేమియె గ్గగుం
గొండొకకోటి చెట్టుకొనకొమ్మల నుండగఁగ్రింద గండభే
రుండమదేభసింహనికురుంబము లుండవె చేరి భా. 61.

టీ. పండితులు = చదువుకొన్నవారు, వివేకవారు, దిగువ = క్రింద,
ఉండగ = నిలువఁగా, అల్పుడొక్కఁడు = సీమఁడైనవాఁడొకఁడు, ఉద్దం
దత = కూర్చున్నప్పుడు, పీతము + ఎక్కిన = సింహాసన మెక్కిన, బుధప్రకరం
బులకు = పండితసమాహములకు, ఏమి యెగ్గగుం = ఏమి క్షీడగును, కొండొక
కోటి = ఒక వానరము, చెట్టుకొనకొమ్మల = చెట్టుచివరకొమ్మల, ఉండగ =
ఉన్నచో, క్రింద, గండ... నికురుంబములు = గండభేరుండము, ఏనుఁగు,
సింహము యున్నగువాని సమాహములు, ఉండవె = వసింపవా.

తా. చెట్టుకొమ్మచివర కోటి కూర్చుండినను క్రిందనున్న మదేభ
సింహనివహంబుల కేమికోటతెయు లేనట్లు మూర్ఖుడైనవాఁడు సింహాసనా
సీమఁడైనను పండితనివహమున కేటొంటెయు నుండదు.

ఉ. పట్టిన నిక్కుచు మదముపట్టి మహాత్ములఁ దూలనాడినం
బట్టిన కార్యముల్ చెడును బ్రాణముపోవు నిరర్థదోషముల్
పుట్టు మహేశఁ గా దని కుబుద్ధి నొనర్చినయజ్ఞతంత్రముల్
ముట్టకపోయి దక్షునికి మోసమువచ్చెగదయ్య భా. 62.

దక్షుఁడు బ్రహ్మసభకుఁ బోయినపు డచ్చట నున్నవా రందఱు
లేచి గౌరవించి రావించుతరి సమాధినిష్ఠుఁ డైనశివుఁడు తన్ను లేచి గౌరవింప
వే దనుకోపము మనసున నుంచికొని తానుగావించు యజ్ఞమునకు శివుఁడాహ్వా
నింపక పాద్యతిని రావించి యామెయెదుట శివుని దూలనాడె భోదశ్శ
శివుఁడని పోభద్రాదుల పుణించి దక్షుని పరాభవించి యజ్ఞము ధ్వంసము.

చేసి రం దన వా రట్లు గావించిరి. ఆకథ నీపద్యమునఁ గవి యుదాహరింప నాఁడు. గర్వము గలవా గట్లె యగుదురు.

టీ. పట్టుగ నిక్కుచు=పట్టుదలతో నిగుడుచు, మదచుష్క=గర్వింపి మహాత్ముల=గొప్పవారిని. తూలనాఁడినక=మాపించిన, పట్టినకాఁజుముల్=తలఁచినపనులు, చెడును, పొరణముల్=జీవములు, పోవు, నిగ్గదోషముల్=కారణములేని పాతకములు, పుట్టు, మహేశుక=శివుని, కాఁదని=తగస్కరించి, (వలదని) కుబుద్ధిక=చెడుబుద్ధిని, ఒకర్చిన యజ్ఞతంత్రముల్=చేసిన యాగప్రయత్నములు, ముట్టకపోయి=చెడిపోయి, దక్షునికే=దక్షప్రభావతకి, మోసము=కీడు, వచ్చెగదయ్య=వచ్చెనుగదా.

చ. పరహిత మైనకార్య మతిభారములోకిది యెసఁ బూనన త్పురుషుఁడు లోకముల్ సొగడఁ బూర్వమునం దొకతొల

[వర్షముం

గురియఁగఁ జొచ్చింపి గదస గొబ్బున గోజనరక్షణార్థమై

గిరి నొకకేల నెత్తెనట కృష్ణుఁడు శత్రుమాభాతి భా. ౪౩.

పూర్వము గోపాలు రందఱు నింద్రయాగము నేయుచుండ దాని వలన ఫలము లే దని కృష్ణుఁడు వారికి బోధించి దానిని మాన్పించెను. అట్లాయాగము మానినందున కిందుగ్రి నెట్టి వానపై జాలవాన కురియింపఁ గృష్ణుఁడు గోవర్ధనగిరి నెక్కి పట్టి దానికింద గోవులను గోపాలురను రక్షిం చెను. పిమ్మట నిందుగ్రిఁడు కృష్ణునిశక్తికి మెచ్చి వానివైతిప్రాంధి కృష్ణుని గోవుల కధిపతిగాఁ జేసి చనెను. నాటనుండియుఁ గృష్ణునను గోవిందుడు గోపాలుఁడు నను నామములు కలిగెను. గోవేదగిరి మధురాపురముకడ నున్నది. మిక్కిలి భారమైన దైత్యులపరహిత మాచరించు మానవుఁడు బాధ చేందఁ దేనుట కీకథ నుదాహరించివాఁడు.

టీ. పరహితము=పరులకు మేలు, విషకార్యము=అయికరని, అది

భారముతోడిదియైన=మిక్కిలి కష్టముగలదైన, లోకములో=జగములు, పొగడక=మెచ్చునట్లు, పూను=(చేయ) ప్రియత్నించును, పూర్వమునందు=మున్ను, ఒక బాలవర్షముకొంటావన, మరియొకజోచ్చిన=మరియుచుండగా, కృష్ణుడు, కదిసి=సమీపించి, గొబ్బిన=వేగముగా, గోజనరక్షణార్థమై=గోవులను జనులను కాపాడుటకయి, గిరిని=పర్వతమును, ఒకకోల=ఒకచేత, ఛత్రమధితి=గొడుగువలె, ఎత్తడె=ఎత్తలేదా, ఎత్తెనని భావము.

చ. పలుచని హీనమానవుడు పాటిదలంపక నిష్కరోక్తులం
బలుకుచు నుండుగాని మతిభాసురుఁడైనగుణప్రపూర్ణుడ
ప్పలుకుల బల్కుబోవడు నిబద్ధిగ నెట్లన వెల్లి కుండ దా
దొలకుచునుండుగాని మతితోల్కునె నిండుఘటంబు భా.

టీ. పలుచనిహీనమానవుడు=అతినీచుడైనవాడు, పాటి, దలంపక=ధర్మము తలపోయక, నిష్కర + ఉక్తులకొకటిపు వాక్యములను, పలుకుచునుండుగాని=నుడువుచుండుగాని, మతిభాసురుడు=బుద్ధిచే బ్రకాశించువాడు. వివగుణప్రపూర్ణుడు=అయినగుణములతో నిండినవాడు, అప్పలుకుల=అమాటల, పల్కుబోవడు, నిబద్ధిగ=నిజముగ, ఎట్లన, వెల్లి కుండ=నీరునిండ లేని కుండ, తాక=తాను, తొలకుచుండుగాని=కదలుచుండుగాని నిండుఘటంబు=నీరునిండగలకుండ, తొల్కునె=కదలునా. తాత్పర్యము సుగమము.

చ. పలుమఱునజ్ఞునందు ప్రియభాషలెపల్కుగఁగోరవాక్యముల
పలుకఁ డొకానొకప్పుడవి పల్కినఁ గీడునుగాదు నిక్కమే
చలువకువచ్చి మేఘుఁ డొకజాడను దా వడగండ్లరాల్చిన
శిలలుగనోటు వేగిరోమే శీతలనీరము గాక భాస్కరా. 65.

టీ. పలుమఱు=తరచుగా, సజ్జనుండు=మంచివాడు, ప్రియభాషలెపల్కు=ప్రేమాస్పదము లైనమాటలెపల్కు, కఠోరవాక్యములొకతినపు

బల్కులు, పలుకఁడు, ఒకానొకప్పుడు=ఒక్కొక్క సమయమున, అవి=అకఠిన
పు బల్కులు, పల్కిన, క్రిదుమగాద.=వప్తములేదు, నిక్కమే=నిజమే, చలు
వకు=చల్లదనమునకు, వచ్చి, మేఘుఁడు, వడగిండ్ల=కరకను, రాల్చినక=
రాలునట్లుచేసినను, వేగమే=వెంటనే, శీతలనీరుముగాక=చల్లనినీరుగాక,
శీలలగుమోటు=తొలగునా? (కావని భావము). తాత్పర్యము సుగమము.

ఉ. పాపపుత్రోనవాని కొకిప్పట్టున మేను పికాస మొందినక
లోపల దుగ్ధణఁబె ప్రబలుంగద నమ్మంగఁగూడ దాతనిక
బాపటకాయకుక ననుపు పైపయింగల్గినఁ గల్లుఁగాక నే
రూపున దానిలోఁ గల విరుద్ధపుఁజేదు నశించు భా. 66

టీ. పాపపుత్రోనవానిక=దుగ్ధమున, ఒకప్పుడు=ఒకప్పుడు, మేను=శరీ
రము, పికాసము=కాంతి, బురిగింక, లోపల=మనసులో, దుగ్ధణంబె=చెడు
గుణమే, ప్రబలుంగద=హెచ్చునుగదా, అతినిక=అదుర్మార్గుని, నమ్మంగ
గూడదు=నమ్మరాదు, పాపటకాయకుక, పైపయింగునుపు=పైమెఱుగు,
కల్గినక=ఉన్నను, దానిలోక=దానిలోపల, కల విరుద్ధపుఁజేదు=ఉన్న
సహింపరాని విషము, నశించు=నాశమగును, కాదని భావము.

తాత్పర్యము సుగమము.

ఉ. పూనిసభాగ్యరేఖ చెడిపోయినపిమ్మట నెట్టిమానవుం
డైనను వాని నెవ్వరు బ్రయంబునఁ బల్కురు పిల్వ రెచ్చటం
దానిది యెట్లాకో యనినఁ దధ్యము పుష్పముక డి వాసనా
హీనత నొందియున్నయెడ నెవ్వరు ముట్టుదురయ్య భా. 67

టీ. పూనిసభాగ్యరేఖ=ఉన్న భాగ్యము, చెడిపోయినపిమ్మట=పోయి
నపుడు, ఎట్టిమానవుండైనను, వానిని=అయవృష్టహీనుని, ఎవ్వరు, బ్రయంబునఁ

భక్తురు = ప్రేమతో పల్కరించుట, పిల్వకెచ్చటం = దరికి ఎచ్చటను రమ్మ
సేరు, తేద్యము = నిజము, పుష్పము = పూవు. పాడే = వదలి, వాసనాసీసలే =
శుగంధములేకపోవుట, ఒందియున్నయెడ = కలిగినపుడు, ఎవ్వరు, ముట్టుడు
రమ్మ = అంటికొందురు.

తా. వడలినపుప్పును స్వీకరింపనియట్లు భాగ్యమీనుని దరిజేర్చు
రని భావము.

ఉ. పూరితసద్గుణంబు గలపుష్పమన కించుక రూపసంపదల్

దూరములైన వానియెడ దొడ్డగఁ జూతురు బుద్ధిమంతు లె
ట్లారయ గొగ్గులైన మఱియందులమాధురిఁ జూచికాదె ఖ
ర్జూరఫలంబులం బ్రియముచొప్పడఁ లోకులు గొంట భా. 63.

టీ. పూరితసద్గుణంబు = పరిపూర్ణమైన చుంచుగుణము, కలపుష్పమనకు = కలి
గిన పవిత్రమనకు, ఇంచుక = కొంచెము, రూపసంపదల్ = సౌందర్యభాగ్యములు,
దూరములైన = లేకున్నను, దొడ్డగ = గొప్పగా, వానియెడ = అట్టివానిని, బుద్ధి
మంతులు = తెలివిగలారు, చూతురు, ఎట్లు, ఆరయ = చూడగా, గొగ్గులైన = ము
డతలుపడినను, మఱియందులమాధురి = వానియందలి మాధుర్యము, చూచి
కాదె = తెలిసికొనికదా, ఖర్జూరఫలంబులు, ప్రియముచొప్పడ = ప్రేమపుట్ట,
లోకులు = జనులు, కొంట = తీసికొనుట.

తా. గొగ్గులైనను మాధుర్యము గలవి గనుక జనులు ఖర్జూరఫలములు,
కొనుచుండుచివమున రూపసంపద లేకున్నను గుణవంతు నాదరింతురు.

ఉ. ప్రల్లదనంబుచే నెఱుక పాటొకయింతయు లేక యెచ్చటకొ
బల్లిదుఁడైననత్పూరిత సబద్ధము లాడినఁ ద్రుంగిపోదు రె
ట్లల్లసఖాస్థలిం గుమతులై శిశువాలుండు దంతవక్త్రుడుం
గల్లు గృష్ణుని బలికొందె వోలేరిగొట్టె భా. 64.

దంతవక్త్రశిశుపాలు యిరువురు సనకసనందముల కాపమున నమరకృ
త్యములు కలవారై జనించిన జయవిజయులు. అందు దంతవక్త్రుడు, కల్కా
మపాదుని పౌత్రుడు మూలకుని పుత్రుడైన దశరథునకు పుత్రుడగు వృద్ధ
శర్మనికి, వసుదేవునిచెలియైన శ్రుతదేవవలన పుట్టినకొడుకు. వీడు కృష్ణుని
చేత చంపబడెను, శిశుపాలుడు దశమోషునకు వసుదేవునిచెలియైన
శ్రుతశ్రవవలన బుట్టినవాడు. ఇతడు చేదిదేశమునకురాజు. ఇతడు నాలు
గు భ్రాతృజనులు కలిగి లలాటమున సేత్రము గలిగి జన్మించెను. జన్మించినతోడ
నే రాసభస్వరమున నేడ్చుచుండఁ తల్లిదండ్రులు భయకంపితులై యేమియుఁ
దోచకుండిరి. అప్పుడశరీరవాణి “వీని నెడఁ డెక్కుకొనినపు డీమిక్కిలి
భుజములు మిక్కిలి సేత్రము నడఁగిపోవునో యతఁడెవని బుచ్చువాఁడని పలి
కెను. అనుడుల నాలించిననాటనుండియు నీబాలుని వచ్చినవానినెల్ల నెత్తి
కొమ్మనుచుండిరి. ఒక్కనాఁడు వానితల్లి శ్రీకృష్ణుని నెత్తికొమ్మన నతఁ డెత్తి
కొనెను. తోడనే కెండుభుజములు లలాటసేత్రము నంతరించెను. అదిచూచి
యామెయు నింటగలవారి నాశ్చర్యముఁజెందిరి. అప్పుడు శిశుపాలునితల్లి
నూరుతప్పలవఱకు తనకొమరుని చంపక శ్చమించునట్లు వాగ్దానము చేయవల
సినదిగఁగొన్నది కొనెను. అతఁడెల్ల యొప్పుకొనెను. అనంతరము ధర్మజరా
జనూయమునాఁ డాతని నిందిత నూరుతప్పలును పూర్తి యగుటంజేసి శ్రీకృ
ష్ణుడు శిశుపాలుని సంహరించెను. బలవంతుఁ డగుప్రభువును దూషించు
వారిగతియునట్లే యనునీతిని కవి బోధించుచు నీకథ నుదహరించెను.

టీ. ప్రల్లదవంబుచే=దుప్టబుద్ధిచేత (వదరుఁబోతులనుచేత) ఎఱ్ఱక
పాటు=తెలివి, ఒకయింతయు=కొంచెమైనను లేక, బల్లిదుఁడు=బలవంతుఁ
డు, విస సత్రస్థిర=అయిన మంచిరాజును, ఆబద్ధములాడిన=కల్లలాడిన,
త్రుంగిపోదురు=నశితురు, అల్లసభాస్థలిక=(అభివ్రాజుని) సభలో, కుమారు
లై=బుద్ధిమీనులై, శిశుపాలుడు, దంతవక్త్రుడు, కల్లలు=ఆబద్ధములు,
కృష్ణుని, పల్కిగాక, హతంబగుట=చచ్చుట.

ఉ. పేమనుగూర్చి యల్పునకుఁ బెద్దతనంబును దొడ్డవానికిం
దా మతి తుచ్చపుంబని నెదంబిరికింపక యాయరాదుగా
వామకరంబుతోడఁ గుడువం గుడిచేత నపానమార్గముం
దోమఁగవచ్చునే మిగులఁ దోచనిచేతలు గాక భా. 70

టీ. పేమనుగూర్చి = ప్రియమందునంతమాత్రమున, అల్పునకు = నీచు
నకు, పెద్దతనంబును = పెద్దరికమును, దొడ్డవానికి = గొప్పవానికి, అతితుచ్చపుం
బని = మిక్కిలినిచవులబని, ఎవం = మనస్సునందు, పరికింపక = అలాచింపక,
ఈయరాదు = ఈయరాదు, వామకరంబుతోడ = ఎడమచేతితో, గుడువం =
కుడుచుట, కుడిచేత, అపానమార్గముం = ముడ్డిని, తోమఁగవచ్చునే = కడుగుట
కూడునా. తాత్పర్యము ఈమము.

చ. ఫలమతిసూక్ష్మమైనను నృపాలుఁడుమంచిగుణభ్యుదయై నచో
నెలమి వివేకు లాతని కపేక్ష యొనర్తు రదెట్లు చంద్రికా
విలసనమైనఁ దా మనుభవింపఁ జకోరము లాసఁ జేరవే
చలువఁ గలట్టివాఁ డగుటఁ జందరు నెంతయుఁగోరి భా. 71

టీ. ఫలము = లాభము, అతిసూక్ష్మమైనను = మిక్కిలికొంచె మైనను, నృపా
లుడు = రాజు, మంచిగుణాభ్యుదయ + నచో = మంచిగుణములు కలవాడు
అయినయెడ, వివేకులు = తెలివిగలవారు, అతనికి, అపేక్షయొనర్తురు = కోరుదు
రు, అదెట్లు, చకోరములు = వెన్నెలపుంగులు. చంద్రికావిలసనమైన =
వెన్నెల ప్రకాశమావమయిన, తాము + అనుభవింప = తామునేవింప, ఆస =
కోరికతో, చలువఁగలట్టివాఁడగుట = చంద్రికుడు) చల్ల దనమిచ్చువాడు
కనుక కోరి = అపేక్షించి, చేరవే = చేరరావా, చేరునని భావము.

తా. వెన్నెలపుంగులు చంద్రికాంతికి సంతసించి చల్లదనమిచ్చు
చంద్రిని సమీపించునట్లు ఫలము కొంచె మైనను మంచిగుణములు కలవాని
చెంత నందఱుఁ జేరుదు రని భావము.

ఉ. బంధురసద్గుణాధస్యః శోకఃపట్టున లంపటనొందియైన దు
స్సంధిఁ దలంపఁ డన్యులకుఁ చాలహితం బొనరించుగాక శ్రీ
గంధపుఁజెక్క రాగిలుచుఁ గాదె శరీరుల కుత్సవార్థమై
గంధము లాత్మఁబట్టఁ దఱుగంబడియుండుటలెల్ల భా॥ 72.

టీ. బంధుర సద్గుణాధస్యః=బంధురమైన మంచిగుణములుకలవాడు,
ఒకపట్టున=ఒకకాఁతమున, లంపట=ఆపదకు, ఒంగియైన=చెంగియైనను,
దుస్సంధి=చెమిసలహా, ఆన్యులకు=ఇతరులకు, తలంపఁడు=తలపెట్టఁడు,
చాలహితంబు=మిక్కిలిమేలు, ఒనరించుగాక=చేయుగాక, శ్రీగంధపుఁ
జెక్క=మంచిగంధపుఁజెక్క, రాగిలుచు=ప్రకాశించుచు, శరీరులకు=దేహ
ములకు, ఉత్సవార్థమై=సంతోషమునకు, గంధములు=పరిమళములు, ఆత్మ
బట్ట=తనయందుకలుగ, తఱుగంబడియుండుటలు=కొట్టబడియుండుటలు.

తా. మంచిగంధపుఁజెట్టు నుగంధమిచ్చి సకలజనలను సంతోషపెట్టు
ను గాన తరుచు తఱుగంబడుచుండునట్లు సద్గుణములుకలవాడు పరుల కుప
కారముచేయునపుడు తాను పదరానిబాధ లొకవేళ సకలనిరసను పడు
చుండును.

చ. బలము దొలంగుకాలమున బౌద్ధవసంపదలెంతధన్యుడుకొ
నిలుపుకొనగ నోపఁ డదినిశ్చయ మన్యుఁ డీశ్వరాదులం
గలించినవాడు బోయలకుఁ గీడ్పడి చూచుచుఁ గృష్ణభార్యలం
బలుపుర నీయఁజే నిలువఁబట్ట సమర్థుఁడగుగాక భా॥ 73.

(బలరామకృష్ణులు ముక్తఁ జెందినపిమ్మట వారలభార్యల సమ్మతుఁడు
గాపాడుచుండ నొకనాఁడు బోయలు కృష్ణునిపై గలతామసమున నతని
భార్యలఁగొంపోవ యత్నించుతరి చచ్చుచుఁ డడ్డమై వారితోఁబోయి యోడి
యన్నతరి బోయలు కొందఱిని తీసికొనిపోయెను, బలము లేనికాలమున

మున్నెంతదర్పమున్నవాడైనను నిలుపుకొనలే, డను నీతి ప్రబోధించుట కీకథ కవి యుదాహరించె.

టీ. బలము=శక్తి, తొలంగుకాలమున=లేనివేళ, ప్రార్థనసంపదలు= ప్రభుత్వభాగ్యములు, ఎంతధన్యుడుకా=ఎంతగొప్పవాడును, నిలుపుకొనఁగ నొపడు=నిలుపుకొనలేడు, అదినిశ్చయము=అదినిజము, అర్జునుడు, ఈశ్వరాదులకా=శివుడుమున్నగువారిని, గెలిచినవాడు=జయించినవాడు, బోయలకు, కీర్షణిచూచుచు=ఱంగిచూచుచు, కృష్ణభాగ్యులను, నిలువబట్టక=నిలుపుటకు, సమర్థుడుకాక=శక్తిగలవాడుకాక, పలువుర=చాలమందిని, ఈయడే=అయ్యడా, (ఇచ్చెననుట).

చ. బలయునుండై నవేళ నిజబుధుడు తోడ్పడుఁ గాని యాతఁడే బలము తొలంగెనేని తనపాటికినైనను న దెట్లు పూర్ణుడై జ్వలనుఁపకానఁగాల్పుతాకి సఖ్యముఁజూపునువాయుదేవుడా బలియుఁడు సూక్ష్మదీప మగుపట్టున నార్పదె గాలి భ॥ 74

టీ. బలయునుడు=బలముకలవాడు, ఐనవేళ=అయిననాడు, నిజ బంధుడు=తనచుట్టము, తోడ్పడుగాని=సాయపడునుగాని, అతడే=అబల వంతుడే, బలముతొలంగెనేని=బలహీనుడైనయెడ, తనపాటికితక్కువు= (అచుట్టమే) తనకువోధి, అది, యెట్లున=అది యేనిధ మన, జ్వలనుడు= అగ్నిదేవుడు, పూర్ణుడై=పరితృప్తుడై, కానకా=వనమును, కాల్పుతాకి= అంటించుసమయమున, వాయుదేవుడు=గాలిదేవత, సఖ్యము=మైత్రి, చూపును, కాని, అబలియుడు=అబలముగల యగ్నిదేవుడు, సూక్ష్మదీపము= చిన్నదీపము, అగుపట్టున=అయినసమయమున, గాలి, అర్పదె=పోగొట్టెదా.

తా. కానమును దహించునా దగ్నిహోత్రునకు వోడైన వాయువు

చిన్నదీపము వెలిగించునాఁ డాత్మజుల బంధుకలనాఁడు తోడయి
బంధుగనుఁడు బహిష్కరించునాఁడు కోటియరకు.

ఉ. బస్తికుఁడైనప్రభువు సాగుచు యుజింపగాని * చ్చలోఁ
ల్లరివారు సూక్ష్మగురు చే న దే న ల్ల దయ్యెఁక
జల్లినిచెందు ౧ మహా సన్నపైఁ క్కిను కి * యున్నెరిం
* యునె వెన్నెలల్ జగముచీ నులన్నియు బాహు భా॥ 7౧

టీ. బట్టదండ=బుడబడ, సన్నప్రభువు = చిన్న ముఁగంటి.
పాయఁ యొంటి గాని = కడు = చింతగాని, * చ్చలో = కిలుక లో, బస్తి
వారు = సామాన్యజనులు, సూక్ష్మగురు = జనుమని, సెదర, * గ్రహిణి =
అచ్చటను, తేజసు, కల్గును ప్రకాశమునగు, * ల్లనిచెందుడు = చివ
నిచ్చుచుంద్రుఁడు, ఎడసి = తొలగి, సన్నపైఁకలు = తుద్రెలు, కోటి
యొన్న, * యుజింపగాని = ప్రజలకుఁ దొలగి కట్టి, పాయ = పోనె
వెన్నెలల్ = వెన్నెల, * గురు = గురు నా.

తా. సన్నప్రభువైనదామ్రము దన్నిచుకొని వెన్నెల
గాయిరీతి ప్రభువులెచి భాగ సామాన్యగులకు నొప్పు ప్రకా
శముడది

చ. భుజుబలైవ్యమతు లగుపుత్రుల గాంచినవారి కయ్యెఁక
నికొనె ౧ కొనెను నని ను వెడ ౧

గజమున దెచ్చి తల్లివతకార్యము దీర్పడె నొల్లి భా॥ 7౧.

(తొల్లి గా భా నాదునిపలన * కైస్త్రిక మయి * గొం
ప్రతిపాదనములయు గా భాగ నొకటి తననూర్చుకొని నా

గజనిర్మాణమునకువలయుమంటిని కప్పించి యాగజమునునిచ్చించి వృత, మాచరించెను. అట్లు ప్రతమాచరించినవాడగుంటి తనపుత్రులకడ చెప్పి తా నాచరింపలేననియు నంతమన్న మీరు లేలేనియుఁ జెప్పి నిట్టూర్పు విడువ నర్జునుఁడు తల్లివంకఁ జూచి ఆమ్మా మంటియేను, గును చేయనేల ? నీకువలయునేని యైరావతమునే గొనితెచ్చు నని యాక్షణము వెడలి యైరావ తమును దెచ్చి తల్లిచే నావృతము జేయించెను. కావున నీకథ నీపద్యమున నుచహరింపబడియె. బలకాలు లగు పుత్రులున్నవా శంతటికాగ్య మైన సాధింతురనునీతి యిందుఁగలదు).

టీ. భూబలశక్తివంతులు=భూబలము శక్తియు కలవార, అగు పుత్రుల=జనకొవరుల, కాలచినవారికి=జన్మవారికి, నిది మృదయ + ఈప్రిత్యర్థములు=తనదైన మనస్సునందలికోరికలు, నిక్కముగా=నిజముగా, చేకులు=ఁజేయును, కలదేపికి, కలయ భూభక్తుఁడు ఆర్జునుఁడు=జయము గాంచుబలము గలఆర్జునుఁడు, మీపరాక్రమము=శూరులకుచిరమైన ప్రతాపము, ఒప్పక=ఒప్పుకట్టి, నడతాగడమును=విరావతమును, తెచ్చి, అట్టి పృతకాగ్యముఁజేపడ=తల్లిచేద్రవముచేయింపఁగా.

ఉ. భూనుతు లైనదేవతలు పూర్వము కొలఁజు వావివర్తనల్
మాని చరింపరో యనుచు మానవు లట్లు చరింపఁబోల దం
భూనిధు లన్నియుం దనమపుక్కిటఁ బట్టె నగస్త్యుఁ డంచు నా
పూనిక కెవ్వ యోవు నదిపూర్వమహత్వమును మ్మ భా॥ 77.

టీ. భూనుతులు=భూమియందు పొగడఁబడువారు, యదేవతలుకొం దలు=అయిన నాదివాసులు కొండలు, వాని, పర్వతము=వరుస నడతలు, మాని, చరింపరో=తిరుగరా, అనుచు, మానవులు=మనుష్యులు, అట్లుఁ ఆ విధమున, చరింపఁబోలడు=తిరుగఁ గూడదు, అంభోనిధులన్నియుం=సముద్ర ములన్నియు, తనదుపుక్కిట=తనకోట, అగస్త్యుఁడు, పట్టెనంచు=ఉంచెనని

అపూనికకు = ఆ ప్రయత్నమునకు, ఎవ్వడోపు = ఎవడు ప్రయత్నించును, అట్లు చేయుట = (అగస్త్యుడొకటి. చేయుట, పూర్వమహర్షియుగాదె = మునుపటి మహిమగాదా,

తా. పూర్వము సేవలకు లేవనొచ్చిన సహచరీని మోసమునకు నడప గూడదు. అగస్త్యుడు సముద్రముల బట్టబట్టె నని యెకా కావ్యము చేయగలడు.

ఉ. భూపతి కార్త్యుని పురిమిట్టనిచోటఁ బ్రధాను లెంత ప్ర
భావదీప్తాన్త లై న. గోనసాగదు కార్వము కార్వదత్తు లై
యోనికదోగి ధీమృత్యునందు ఘ లసేకులు గూడి కారవ
త్వైపతికార్వ మేమియ్యఁ గలిగె చేయఁగవారు భా॥ 78.

టీ. భూపతి = రాజునకు, అర్చియింపఁబడు, పుట్టనిచోట = కలుగని చోట, ప్రధానులు = మంత్రులు, ఎంత ప్రభావంపూర్ణులై = ఎంత శక్తి గలవారయిన, కార్వము = పని, గోనసాగదు = కాదు, కార్వదత్తు = పనిచేయుటకు, ఓపిక = చాలియున్నను, ద్రోణ... క సేవలు = పోవుచుండు, ధీమృతుడు, కృపుడు మున్నగువా రందఱు, మూడి = కలిసి, కారవత్వైపతికార్వము = కరురాజుపని, చేయఁగ = చేయుటకు, చాలి చె = సమర్థుడగు.

తా. రాజు బుద్ధిలేవనా దయినచో మంత్రులు ప్రభావంతులయ్య గార్వములు చేయలేదు. ప్రభావంతులయిన ధీమృతోరాదు లున్నను కరురాజు కార్యము నెఱవేర్చజాలరా.

ఉ. భూరిబలాశ్వుఁడైన సలహాయక నిత్రముచ్చే సహం
కారమునొందుటల్ తగవుగాదనఁ డొక్కడ మోసపోవుగా
మివరేమ్యు డెట్లునుండు విరుక నే సమీక్షించి సలహా
నూరక వింటి నెక్కిడఁగ నోషడు కృష్ణుడు లేమి భా॥ 79.

టీ. ధూరిబలాధ్యుడైన=మిక్కిలిబలముకలవాడయిన, తలపోయక= అలాచింపక, విక్రమశక్తిచే=పరాక్రమమున, అహంకారము=తనకు మించిన వాడు లేడను గర్వము, ఒందుట=పొందుట, తగవుగాదు=మంచిదిగాదు, అతఁ డొక్కడ=అతఁడొకవేళ, మోసపోవుగా=మోసపోవునుగాదా, వీర వరేణ్యుడు అర్జునుడు=వీరుడగు అర్జునుడు, వింటికి=విల్లునకు, నేను + అధికుండ=నేనుగొప్పవాడ, ఆంచు=అనుచు, తా=తాను, ఊగక, కృష్ణుడు, లేమి=లేకపోవుట, ఎక్కిడనోపడు=ఎక్కుపెట్టలేడు.

తా. కృష్ణుడు లేనినాడర్జునుడు కీరుడయ్యె విలువిద్య నాటి తేటియు విల్లెక్కుపెట్టలేకపోయెను. నేను బలవంతుడనని గర్వపడువాడట్లే భంగపడును.

ఉ. భ్రష్టన కర్థవంతు లగుబాంధవు లెందఱు గల్గినన్ నిజా దృష్టము లేదు గావున దర్శిత బాపగ లేరు సత్కృపా దృష్టిని నిల్పి లోకుల కతిసరసంపద లిచ్చులక్ష్మీ యా

జెప్త కదేటికిం గలుగఁ జేయుదు అోడనె వుట్టి భా॥ 80.

టీ. భ్రష్టనకు=చెడినవానికి, అర్థవంతులు=ధనముగలవారు, అగు బాంధవులు=పరిచయిండుగురు, ఎందఱు, కల్గినన్=ఉన్నన, నిజాదృష్టము=తన భాగ్యము, లేదు, కావున, దర్శిత=చిదతనము, పాపగలేరు=పోగొట్ట లేరు, సత్కృపాదృష్టిని=మంచిదయతోచుచు చూపును, నిల్పి=కంచి, లోకులకు=మనుషులకు, అతిసరసంపదలు=మిక్కిలిచెడిదని సంపదలు, ఇచ్చులక్ష్మీ=ఇచ్చులక్ష్మిదేవి, అోకపెట్టె=చూడపెట్టె, అట్లే=అట్లేయడేటి, ఎటికంగలుగఁజేయుదు=ఎందుకుభాగ్యము లియ్యదు.

తా. లక్ష్మీదేవి జెప్తదేవితో, బుట్టి భాగ్యరేఖ లేనిదగుటచే నామెకు భాగ్య మెట్టిచ్చుట లేదో యట్లే సంపదగల బంధుజను లెందఱున్నను యిందుగను భాగ్య ముండదు.

చ. మదిఁ దను నాసపడ్డయెడ మంచిగుఱోన్నతుఁ డెట్టిహీనునికొ
వదలఁడు మేలుపట్టున నవశ్యము మున్నుగ నాదరించుఁగా
త్రిదశవిమానమధ్యమునఁ దెచ్చి కృపామతి సారమేయముకొ
మొదల నిడఁడె ధర్మజుఁడు మూఁగి సుకావళి చూడభా॥ 81.

(పరీక్షితుఁడుఁ బట్టుఁ గట్టి సోదరులతోడను ద్రోషనితోడను
గలిసి ధర్మజుఁ డరిణ్యమున కేగుచుండ నొక్కొక్కరి వానియనుజులు భా
ర్యయు మృతు లై స్వర్గమున కేగిరి. కాని వారితో మొదటినుండియు వెంట
నంటి వచ్చుకుక్క ధర్మజుని విన్నవదయ్యె. భార్యాసోదరులు కడలేతిన వగ
పున నడచుచున్న ధర్మజుని గొంపోవ నేతల లొకవిమానము తెచ్చి వాని
నందుఁ గూర్చుండు మని కోర నాధర్మజుఁడు వారు వల దలి వారించుచున్న
ను దనవెంటవచ్చుకుక్కను విడువక తనతో నావిమానమున గూర్చుండజెట్టు
కొని స్వర్గమునకుఁ బోయెను. ఈ కథ తన్నాసించినవాఁ డెంత హీనుఁడైన
గుఱోన్నతుఁడు విడువఁడనునీతి కిండు దహంపఁబడియె).

టీ. మంచిగుఱోన్నతుఁడు = మంచి గుణములతో నిండినవాఁడు, తన్ను,
మది = మనస్సున, అసపడ్డయెడ = కోరినయెడ, ఎట్టిహీనునికొ = ఎంతనిచు నైనను
వదలఁడు = విడువఁడు, మేలుపట్టున = మంచితరుణమున, మున్నుగ = ముందుగ,
అవశ్యము = తప్పక, ఆదరించు = క్షీంచును, ధర్మరాజు, త్రిదశవిమానమధ్య
మున = దేవతావిమానమధ్యమున, సారమేయముకొ = కుక్కను, తెచ్చి, కృపా
మతి = దయతో, మొదల = మందరి, ఇడఁడె = ఉంచెఁడా.

ఉ మాటలకోర్వజాలఁ డభిమానమగ్నిఁను పాగ్రిణహానియకా
చోటులనైనఁ దా నెదురుచూచుచునుండు గొలంకులోపల
న్నీటమునింగినప్పు డతి నీచము లాడిన రాజరాజు పో
రాటమొనర్చి నేలబడఁడాయెనె భీమునిచేతి భా. 82

కురుపాండవయుద్ధములో సుభయపక్షముల సైన్యములు నశించి దుర్యోధనునకు కృప కృతపరార్థావ్యభాములు మువ్వరుమిగిలిననాడు పాండవులకు వెఱచి యొకకోరికతో దాగియున్న దుర్యోధనుని భీముడు నీచములాడ నటునిలువక వెడలిపిచ్చి భీమునితో బోరాడి యోడి లెగిరికథ నభిమానము గలవారు ప్రాణహానికయిన మోక్షులు గారి మాటనడచుట కోల్పోకనునీతి కిందదహరింపఁ బడియె.

టీ. మాటలను (నిందతోగూడిన) పురుషులకు, అభిమానసమగ్రుఁడు = పౌరుషముతోగూడినవాఁడు, ద్వైజుఁడు = సహింసలేఁడు. ప్రాణహాని యాచోటులైన = ప్రాణముపోవుతావునైన, తాక = తాను, ఎదురుమాచుచు నుండి = సిద్ధముగా నుండును, కొలఁచులాపట = చెఱావులా, నీటు = నీతి యందు, మునింగిఁజ్వుడు = క్షంగియొన్నపుడు, అటనీచములాడిన = మిక్కిలి నిందావాక్యములాడిన, రాక = దుర్యోధనుఁడు, పోరాటమొనర్చి = యుద్ధముచేసి, భీమునిచేత, నేలబడతామనె = నేలగులలేదా.

ఉ. మానవన్మాథుఁ డాత్మకపు మర్మమెఱిగినవాని నేలినం

గాని జయింపలేఁ దిరుల గాఢ్యకదఁ డు రామభద్రుఁడా

దానవనాయకుఁగెలువఁ దా నెటుఁబోవుఁ దనీయనాభిశా

స్తాననుభి నిర్భీమఁడు తార్కాని చెప్పుకయున్న భ. 83

శ్రీరామచంద్రుఁడు రావణునిశిష్యులెన్ని యిండించినను తిరిగి మొలచుచుంటుండే విసిగి దేవియుండోచకున్నతటి రావణునితమ్ముడగు విభీషణుడు శ్రీరామునితో రావణునినాభియం దమృతకలశ మున్న దనియు నది ముందుగ హరించిన గాని వారిప్రాణము హరించు కష్ట ముగయు శివునత పట్టుచేసెను. అంతటిగు రావణుఁడు నచ్చెను. వైరిజనులమర్మము లెఱిగినగాని జయముగాంచుట కష్టము. కావున వైరులమర్మమెఱిగిన వారిని జేర్చి యాదరించుట మంచి దను నీతి కథ యుదాహరింపఁ బడియె.

టీ. మానవనాథుడు = రాజు, అత్మరిభుమర్పము = తన శత్రుని రహస్యము, ఎఱింగినవాని = తెలిసినవానిని, ఏలిసంగని = రక్షించినగాని, ఆరుల = శత్రువుల, బయిలపలేడు = గెలువలేడు, కార్ముకదడు = విద్యలో నాటితేఱినవాడు, రామభద్రుడు = (అయి) శ్రీరామునిదడు, దానవ నాయకుడు = రాక్షసరాజుని రావణుని, గెలువ = బయించుట, విభీషణుడు = వానితమ్ముడు విభీషణుడు, తదీయనాథికాన్యా = రావణుని నాథీశ్వలయన మన్న, సుధకు = ఆమృతమును, తార్కొని = చేరి, చెప్పకయున్న తెలుపకయున్న, తానెటులాపు = ఆశ్చర్యానుభూతి సమర్థుడగును.

ఉ. మానవుడాత్మకిప్తమగు మంచిప్రయోజన మాచరించుచో గానక యల్పులొక్కడది గాదని పల్కిన నానిపల్కుకై మాసగఁ జూడఁ దాపని సమంచితభోజనవేళ నీగకా లూనినవంటకలు దినకుండగ నేర్పగునోట భా. 84

టీ. మానవుడు = నరుడు, అత్మకిప్తము = మనస్సుకంఠ, అగుమంచి ప్రయోజనము = విజయించిపని, ఆచరించుచో = చేయుచో, కానక = తెలియక, అల్పుడు = నీచుడు, అదిగాదని = అదివలదని, పల్కిన = చెప్పిన, వానిపల్కుకై = వానిమాటకై, మానకజూడడు = విడువనెంచడు, సమంచితభోజనవేళ = భోజనకాలమందు, (సమంచిత = లెప్పుగా ఒప్పుచున్న) ఈగ, కాలూనిన వంటకంటు = కాలునిలిసినవంటకము, తినకుండగ = తినటమనుట, నేర్పగు నోటు = నేర్పగునా. తాత్పర్యమునుగమము.

ఉ. మానిని చెప్పనెల్లెఱుకమాలినవాఁ డటుచేసినన్ మహా చోనిఘటించు నేఘుననికైనను పంశయ ముర్విపైఁ గృపా హీనతఁబల్కినన్ దశరథేశ్వరుఁ డంగనమాటకై గుఱం భోనిధిరాముఁ బాసి చనిపోవఁడె శోకముతోడ భా. 85

జీ. మానిని=అర్జుని, చెప్పు నెట్లు=పరికినట్లు, ఎటుక మాలినవాడు=తెలివి లేనివాడు, అటు=అతని, చేసినకా, మహాహాని=గొప్ప అపకారము, ఘటిం చు=కలుగుచు, ఏఘమని కైనను=ఎంతగొప్పవానికయినను, సంశయము=సందే హము, (లేదు) ఉద్విప్లవైఘామియందు, కృపాహీనత=దయమాలి, పల్కి నకా=నుడువగా, దశరథేశ్వరుడు=దశరథుడు, అంగినమాటకై=స్త్రీమాటక యి, గుణాః=నిధిరామునుగుణనని సృజయినరాము, పాసి=విడిచి, కో కనుతోడ=దుఃఖముతోడ, చనిపోవడె=చచ్చిపోడా. తాత్పర్యములభిము.

ననుకరి బిజన్తమం దనుభవించక తీరదు రాఘవుండు వా లిని బడచేసి తా మగుడ లీల యదూర్ధ్వమై కిరాతుచే వినిశితబాణపాతమున వీడ్కొనడే తనమేను భా. 86

జీ. నునుపు + బసించుపాతకము=గొడ్లి + చేసిన పాపము, అహా ఘము = కష్టముకాగిది, జీవుల కెల్ల=ప్రాణులకెల్ల, పూని యామెనకటి బన్త నుండు=ప్రయత్నించి తెరువాతిగన్తుచున, ఆనుభవించక తీరదు=పొందక తప్పదు, రాఘవుండు=శ్రీరాముడు, వాలినిబడచేసి=వాలినిచంపి, తాకా జాను, చుగుర=తీరి, లీల=విలాసమున, యదూర్ధ్వమై=యదుఃపశమునఁ బుట్టె=వాడై, (కృష్ణమై) కిరాతుచే=బోయచే, వినిశిత=వాడిగైన, బాణ పాతమున=బాణముడెట్టచే, తనమేను=తనశరీరము, వీడ్కొనడె=విడువడా.

తా. వాలినిచంపినపాతకము మరల జన్మమెత్తి కృష్ణమై శ్రీరాముఁ డనుభవించెను. ఎంతఘనమైనను తనపాప మనుభవించక తీరదు.

జీ. రాకొమరులో రసజ్ఞునిఁ దిరంబుగ మన్నననుంచినట్లు భూ లోకములోన మూఢుఁడమలోపల నుండును నిక్కమేకదా చేకొని ముద్దుగాఁ జదువుచిల్కిను బెతురు గాక పెతురే కాకము నెవ్వరైన శుభకారణ నన్నునిశేష్య భా॥ 87.

టీ. శుభకారణం = శుభము లిచ్చువా. డా, సమ్రనిసేవ్య = మంచిమానులచే
 నేమింపబడువాడా, భాస్కరా, రాకోమరుల్ రాచవడ్డలు, రసజ్ఞాని = రసి
 కుని, తిరంబుగ = నిరుక్తగా, మర్నన = గౌరవమున, ఉందినట్లు, భూలోక
 మునందు, మూఘు = మూఁగు, పిమలోపల = తమయింట, ఉంపరు = నిలుపరు,
 నిక్కమేకిదా = నిక్కమేకిగా, చేకోని = తీసికొని, ముగ్ధుగా = ముచ్చటగా, చదు
 వుచిల్లము = చల్లంచు చుటకును, పెంపుగాని = హాసించుచుగాని, కాకముఖ
 = కాకిని, ఎవ్వన = ఎవ్వవానియి, పెంపు = హాసించురా, తాత్పర్యము
 సుకరము.

ఉ. లోకిములోన దుష్టసులలోను నెఱుంగక చేరరాదు సు

శ్లోకుఁడుచేరినం గవయఁజూతులం చేయుదు నెక్కనక్కముల్
 కోకిలఁగన్నచోట గుమిగూడి యనన్యపుఁగూతలార్చుము
 గాకులు తన్నవే తలమి కావలము తల్లకమున భా 88

టీ. లోకిములోన = జనులలోపల, (లోకిము భువనే ననే అనుటపల
 న నిట లోకమరగా నను అని చెప్పవలెను. కోకిలయుఁ గాకియు నొక్క
 రీతినుండును. దుష్టసుఁడు సజ్జనుఁడు నొక్కరీతిగనుండును. కావున రూపము
 కెంతికి సమము. జనులలో దుష్టన సజ్జనభేదము చిత్తవృత్తివనుసరించి యుం
 డును.) దుష్టసులలోను దుష్టులమనన్పు, ఎఱుంగక = తెలియక, చేరరాదు =
 సమీపించుటగానదు, ముశ్లోకుఁడు = మంచిక్తుగలవాఁడు, చరణం = సమీపించి
 చిన, కవయశాకురు = చుట్టుకొనుటకు కలతురు, ఎక్కనక్కముల్ = వేళానో
 శములు, చేయుచును, కోకిల = కోకిల, కన్నచోట = చూచినతావున,
 గుమిగూడి = గుంపుకూడ, అనన్యపుఁగూతలు = సహించలేని అజపులు, అర్చు
 ముఖ = కూయుచు, తలమి, కాయము = శరీరము, తల్లకమున = బాధచెంద,
 కావలము, తన్నవే = తన్నరా.

ఉ. లోను దృఢంబు గాని పెనులోభిని నమ్మి యసాధ్యకార్యముల్
కానక పూను నే నతడు గ్రక్కునఁ గూలును నోటిపుట్టిపై
మానవుఁ డెక్కిపోవ నొకమాటు బుటుక్కున ముంపకుండునే
తా నొకలోతునం గెడసి దానిఁ దరింపగలేక భా॥ 89.

టీ. లోను=మనస్సు, దృఢంబుగాని=దిట్టమైనదికాని, పెనులోభిని=మిక్కి-
లి పిసినిట్టులు, నమ్మి=విశ్వసించి, అసాధ్యకార్యముల్=సాధింపలేనిపనులు,
కానక=తెలియక, పూనునేని=ప్రయత్నించినయెడ, అతడు, గ్రక్కున=తో-
డనె, కూలు=నశించును, ఓటిపుట్టిపై=ఓటినావమీద, ఎక్కి, పోవక=
వెళ్ళగా, ఒకమాటు=ఒక్కసారి, తా=తాను, తరింపగలేక=దాటలేక,
లోతునక=ప్రవాహమధ్యమున, గెడసి. పడి, ముంపకుండునే=-మునుగచే-
యకుండునా, (బుటుక్కున అనఁగా చురుకు కనుకరణము) తాత్పర్యము
సులభము.

ఉ. వంచన యంతలేక యెటువంటిమహాత్ముల నాశ్రయించినం
గొంచెమె కాని మేలు సమకూడ దదృష్టము లేనివారికిఁ
సంచితబుద్ధి బ్రహ్మ ననిశంబును వీపున మోయునట్టిగా
యంచకు దుంపకూంట్లు దిననాయెగదా ఫలమేమి భా॥ 90.

టీ. వంచన=మోసము, ఎంతలేక=కొంచెమైననులేక, ఎటువంటిమహాత్ము-
లక=ఎరిగింపవారనయిన, ఆశ్రయించినక=దరిచేరినను, మేలు=ఉపకారము,
అదృష్టములేనివారికి=భాగ్యహీనులకు, కొంచెమెకాని=చిక్కుచయెకాని, స-
మకూడదు. రాదు, సంచితబుద్ధి=కూడనబుద్ధితో, బ్రహ్మ=బ్రహ్మదేవుని, అ-
నిశంబును=చిల్లపృథువు, వీపున, మోయునట్టిరాయుచును=మోయుహంసకు,
దుంపకూంట్లు=తామరకూంట్లు, దిననాయెగదా=నితలనెగదా, ఫలమేమి=

(గొప్పవాని) నాశ్రయించిన లాభమేమి ? గొప్పవాని నాశ్రయించిన లాభములేదని భావము.

ఉ. పట్టుచు తొడి యత్యధమవర్తనుఁ డైనను గాని వానికిం
బుట్టినపుత్రకుండు తనపుష్పవశంబున దొడ్డనన్ముఁడొ
నెట్లన మట్టివీత్తు మునుఁబెరియుఁ గొంచెము దానఁ బుట్టునా
చెట్టునుఁ హెచ్చునైత్యమును జెందఁద శాఖలనిండి భా॥ 91.

టీ. పట్టుచు = కృశించుచు, తొడి = బడచుచు, అత్యధమవర్తనుఁడు = మిక్కిలిసేనముగ నడచువాఁడు, విశనుకాని = ఆమునప్పటికిని, వానికిం = అట్టి వానికి, పుట్టినపుత్రకుండు = కలిగినవాఁడు, తనపుష్పవశంబున, దొడ్డనన్ముఁడొ = మంచిపుష్పవంతుఁ డగును, ఎట్లన = ఏరీతిగన, మట్టివీత్తు, మునుపు = త' లుత, ఎంతయుఁగొంచెము = మిక్కిలిచిన్నది, దాన = అట్టివనమున, పుట్టునాచెట్టు = పుట్టినయాచెట్టు, శాఖలనిండి కొమ్మలతోనిండి, మహాన్నతత్వమును = మిక్కిలి గొప్పతనమును, చెందఁద = పడదా.

తా. మట్టివీత్తునము కొంచె మునునను మహావృక్ష ముపుట్టినట్లు తొడిగి నీచుడయినను కొడుకు మహాపుష్పాత్ముఁడు కావచ్చును.

చ. పలనుగఁ గానలందుఁ బ్రతినర్పమునం బులి నాలుగై దుపి
ల్లలఁ గను దూడ నొక్కటి నిలం గను ధేనువు రెండుమూడునే
దుల కిటులైన బెబ్బలికుటుంబము లల్పము లాయె నాలముం
దలు గనువృద్ధిఁ జెంద నె యధర్మము ధర్మము చెల్పు భా॥ 92.

టీ. పలనుగ = పగినట్లు, కానలందు = అడవులందు, పృథివీవృక్షము = పృథివివృక్షము, పులి, నాలుగై దుపిల్లల, కను = కాంచుచుండును, ధేనువు = గోవు, దూడ నొకటి = టేగనొక్కదానిని, చెందుమూడునేకులకు = రెండు మూడు సంవత్సర

ములకు, కను = కనుచుండును, అట్లులైన = అట్లునుచును, బెబ్బులిపటుంబములు
= పులులకుటుంబములు, అల్పములాయె = లెక్కువయయ్యె, ఆలమందలు = గోవు
లగుంపులు, వృద్ధిజెంద వె = అభివృద్ధిపొందవా, అధర్మమును ధర్మమును, లెల్ప =
తెల్పుటకు.

తా. ధర్మాధర్మములు తెలుపుటకోయినట్లు కాననమల పులులు ప్ర
సవవత్సరము నాబుగయిదుకూడలగెనుచున్నను, వృద్ధయగుటలేదు. రెండు
మాడునంవత్సరములకొకదూడను గనుచున్న నోగణాలు బిభిష్యజెందు
చున్నవి.

చ. నలవదు కూరసంగతి యనన్య మొకప్పుడు సేయబడ్డచో,
గొలదియె కాక యెక్కువలు గూడవు తమ్ములపాకులోపలకా
గలసిననున్న మించుకయకాక మించుక యెక్కువైనచో
నలుగడఁ బుట్టుచున్న పాని నాలుక పొక్కకయున్న భా॥ 93.

టీ. కూరసంగతి = దుష్టనితోచెలిమి, అవశ్యము = లెప్పక, నలవదు =
కూడదు, ఒకప్పుడు = ఒక్కతఱి, చేయబడ్డచో = చేసినయెడల, కొలదియెకా
క = కొంచెమెకాని, ఎక్కువలు = విస్తారము, కూడవు, తమ్ములపాకులోపలకా,
కనసిననున్నము = ఉన్ననున్నము, ఇంచుకయకాక = కొంచెమెకాని, మఱించు
క యెక్కువైనచో = మఱికొంచె మధికమయినచో, నలుగడ = నాలుకపొక్కుల,
చుట్టుచుట్టుమని = (మండుటకునుకరణము) నాలుక, పొక్కకయున్న = పుండ్లు
పడకయుండువా.

తా. దుష్టనితోలిమి కూడాదు. ఒకతఱి చేయబడిన ఈమాత్రముగ
నుండవలెను. అతిగూడదు. తమ్ములపాకులకు నున్ననుకొంచెమెకాని యె
క్కువరావిన నాలుక పుండ్లుపడుటలేదా.

ఉ. వానికి విద్యచేత సిరి వచ్చె నటంచును విద్య నేర్వగాఁ
బూనినఁ బూనుగాక తనపుణ్యము చాలక భాగ్యరేఖకుం
బూనఁగ నెవ్వఁ డోపు ననిపోతెని పెంచునుగా కదృష్టతా
హీనుడు కష్టభూషణము బెట్లు గడిపింపఁగనోపు భా 94.

టీ. వానికి = అతనికి, విద్యచేత, సిరి = సంపద, వచ్చె నటంచు = కలగడని,
విద్య = చదువు, నేర్వగాక = నేర్చుకొనుటకు, పూనిన = పరియత్నించిన, పూను
గాక = పరియత్నించుగాక. తనపుణ్యము = తన శుభకృత్యము, చాలక = సరిపోక,
భాగ్యరేఖకుం = సమృద్ధిగలవకు, పూను = పరియత్నించు, ఎవ్వఁడోపు = ఎవఁ
డు సమర్థుడగును. పోక = సరిపోవుటకు, చెవిపెంచునుగాక = పవి (తమ్మి
కి కుట్టు) పెంచునుగాక. అదృష్టతాహీనుడు = భాగ్యహీనుడు, కర్లభూషణ
ములు = తమకట్లు, గడిపింప = వెట్టుకొనుటకు, ఎట్టులాను = ఎట్లులు సమ
ర్థుడగును.

తా. ఎవఁడొకప్పుడాను నడు సిరిని వాని దృష్టిని పరియత్నించు
నవాఁడెట్లు భాగ్యరేఖకుడు కావఁడు కష్టములధరి చుటకు కట్టుపెంచుకొని
వచ్చుగాని కష్టముగఁగించుట కష్టముగాదు.

ఉ. సంతతపుణ్యశాలి నొకఁడను సంపద వాసిపోయి యా
సంతటఁ బోక నెట్టుకొని యుప్పకీయట్లు వసిచియుండు మా
సాంతమునందుఁ జుంచురని యన్నికిఁ జిల్ పెడదాని పోయినట
గాంతివహింపఁ డోటు తిరుగంబడి దేహమునిండ భా 95.

టీ. సంతత పుణ్యశాలి = ఎడతెగనిపుణ్యాత్ముని, ఒకబాదను = ఒక
విధముగా, సంపద = భాగ్యము, పాసిపోవ = తొలగిచిన, తాక = ఆభాగ్యము,
అంతట = అంతమాత్రమున, పోక = చనక, నెట్టుకొని = పాదుకొని, అప్పట్టియట్లు
వెనుకటివలెనే, వసిచియుండు = నిలిచియుండును, మాస + అంతమునందు.

అమవసనాడు, చంద్రునియన్ని కళల్ = చంద్రునికళలన్నియు, పెడబాసి
విడిచి, పోయినఁ = చనినను, తిరుగఁబడి = తిరిగి, దేహమునిం = శరీరమునిండ,
కాంతిపొందఁబడి = ప్రకాశమునుబొందుటలేదా.

తా. దేవతల కాహరముగ నొక్కొక్క కళ నన్నిచిహ్నమున నమవ
సనాడు విడిచినతనకళలన్నియుఁ బండ్రిఁడు క్రమక్రమమున కాంతిపొం
చిన చంద్రునివలె కాలవైపరీత్యమున బాగ్యముపోయినను పుణ్యాత్ముఁడు తిరి
గిపొందును.

చ. సకలజనప్రియత్వము నిజంబుగఁ గల్గినపుణ్యకాలి కొ

కొక్క యెడ నానందై నఁ వడ నుండదు వేగ మె పాసిపోవుఁగా
యకలుషమూర్తి మై నయమృతాంశుఁడు రాహువుతన్న

మ్రొంగిన

డకటకమాని యుండఁజే దృఢస్థితి నెప్పటియట్లు భా. 96.

(రాహువు ప్రహమలలోనొకటి. తొల్ల రాక్షసుఁడు. విప్రచిహ్ని వీని
తండ్రి. సింహిక లల్లి. రాహుకేతువు తిరువురు కశ్యపునిపాత్రులు, మోహినీ
వేషధారి యొకవిష్ణుదేవుఁ డమృతమును దేవతలకు పంపియిచ్చునాఁ డీరాహు
వు దేవతావేషమున దేవతలదుధ్యనుండఁ గని వానిశిరస్సు తెగినఁజొక మొం
డెము. రాహువు శిరస్సు కేతువు నయ్యె నందరు. మఱియు నూర్ధ్వచంద్రు లీ
దుగ్ధమునెఱిగి విష్ణునకెఱిగించుటచే వారిస్థానపుడు రాహుకేతువులు బాధిం
చుటయుఁ గలదు. రాహువు సర్వరూపియనియుఁ బ్రసిద్ధికలదు. రాహువుచే
బాధింపబడి తొల్లిటియట్లునున్న చంద్రునట్లు పుణ్యాత్మున కాపదగలిగినను
పెనుకటిరీతి నుండు ననుట కీకథ నుదాహరించె).

టీ. సకలజనప్రియత్వము = అందఱుజనులకు నిష్ఠముగానుండుట, నిజంబు
గ = సత్యముగ, కల్గినపుణ్యకాలి = ఈన్న పుణ్యాత్ముఁడు, ఒక్కొక్కయెడ = ఒక్కొక్క

సమయమున, ఆపదైన=దొంగలైన, తడవుండదు=చాలకాలముండదు,
వేగమె=వెంటనే, పొనిపోవు=తొలగిపోవు, ఆకలు.....కుడు=కలువము
లేనిచంద్రుడు, రాహువు, తన్ను, (మింగి=మింగినను, టకటక=భయము
మాని=వణికి, దృఢస్థితి=శక్తియతో, ఎప్పుడొక్కడెనుకొనివలెనే, ఉం
డ=ఉండరా, (ఉండెనుట).

ఉ. సన్నతకార్యదక్షుఁ డొకచాయ నిబ్బవభి యాకాశమై
యున్నపుడైన లోకులకు నొంకొక మే లొనరించు సత్త్వసం
పన్నుఁడభిముఁ డాద్విజాలప్రాణము కావడే యేకచక్రము
దెన్నికగా బకాసురుని నేపున గూఁపఁగించి భా॥ 97.

(బకాసురుఁ డేకచక్రపురసమిపాన్యమున. తేరి యాపునానులతో
ననుదిన మొక్కొక్కయింటియజమాని బండెదన్నము కందెనుపోతులు నొక
పురుషుఁడు తన కాహగియుగం బంప నియమించికొని యారీతిని తినుచుండెను.
పొడవులు లాక్షాగృహదహవాసంతర మాపురి బ్రాహ్మణవేషములతోతేరి
యొకబ్రాహ్మణునియింట నుండ నొక్కనాఁ డాయింటిబ్రాహ్మణుఁడు
బకున కాహగియు బంపవలసి కన్నకొమరుని బంపజాలక విలపించుచుండ
గుంతి తనకొమరుఁ డగుభీముని బంపుడు నని చెప్పెను. ఆనంతరము భీముని
కుంతి పంప నటం బాబునని నంపి పురవాసుల రక్షించెను. తనతేజ ముడంగి
నను కార్యదక్షుఁ డొరుల మహృతి నేయుననుట కిదియుదహరింపబడియె.)

టీ. సన్నత కార్యదక్షుఁడు=క్రొత్తపదగిన కార్యసాధకుఁడు, ఒక
చాయ=ఒకప్పుడు, నిజప్రభ=తనతేజము, అప్రకాశమై=కాంతిలేనిదై, ఉన్న
పుడైన, లోకులకు=జనులకు, ఒండొకమేలు=ఒక్కయింపకాఁడు, ఒనరించు=
చేయును, సత్త్వసంపన్నుఁడు భీముఁడు=బలకాలియైన భీముఁడు, ఏకచక్ర
మందు, ఎన్నికగా=ప్రసిద్ధముగా, ఏపున=బలమున, బకాసురుని=బకుఁడను
రక్కనుని, గూఁపఁగించి=చంపి, ఆద్విజాలప్రాణము=అబ్రాహ్మణుల
ప్రాణము, కావడే=క్షింపఁడా, క్షింపఁ ననుట.

చ. సరసగుణప్రపూర్ణునకు సన్నపుదుర్గణ మొక్క వేళయం
దొరసిన ట్లు నీకుండగునోయని చెప్పిన మాననీర్పుగా
బురద యొకించుకంత లేము బొందినవేళలఁ జిల్లవిత్తుపై
నొరసిన సర్వలక్ష్మమ న నుండవె నీరములెల్ల భా. 98

టీ. సరసగుణప్రపూర్ణునకు = మంచిగుణములు కలవానికి, సన్నపుదుర్గణము = చిన్న చెడుగుణము, ఒక్కవేళయందు = ఒకసమయమున, ఒరసిన = కలిగిన, ఇట్లు = ఈవీధి, నీవు, తనమోయని తగియుండునాయని, చెప్పిన, మాననీర్పుగా = మానుసుగగా, నీరములెల్ల = నీళ్లన్నియు, బురద = బాడి, (మన్ను) ఒకించుకంత = మిక్కిలికొంచెము, తము బొందినవేళల = తమ్ముంటినతరి, చిల్లవిత్తు = ఇందుగుంజ, పై = తమమీద, ఒరసిన = అంటిన, నిర్మలత్వమున = మలినము లేకుండ, ఉండవె = ఉండగా, ఉండు ననుట.

తా. బురద తగిలిననీళ్లు చిల్లగింజతగిలిన నిర్మలపై యుండనట్లు మలచివాడొకవేళ చిన్నతప్పు చేసినను పలదనిన మాని వెనుకటి యట్లుండను.

చ. సరసదయాగుణంబుగలజాణ మహిం గడునొచ్చియుండినం
దఱుచుగవానికొసపడి దాయగవత్తురు లోకు లెట్లనం
జెఱుకురసంబు గాన గను జిప్పిలిపోయినమీదఁ బిప్పియై
ధరబడియున్న జేర వెముదంబునజేమలుపెక్కు భా. 99.

టీ. సరసదయాగుణంబు = రసయృక్తమైన దయయును గుణము, గల జాణ = గలదాత, మహిం = భూమియందు, కడునొచ్చియుండినం = మిక్కిలి బీదయైయున్నను, తఱుచుగ = విస్తారముగా, వానికి, అసపడి = కొరి, లోకులు = జనులు, దాయగవత్తురు = సమీపింతురు, చెఱుకురసంబు, గానగను = గానుగ లో, చిప్పిలిపోయిన మీద = కాటిపోయిన పేర్కూట, పిప్పియై = నిస్సారమై, ధర = భూమియందు, పడియున్న, చీమలు, ముదంబున = సంతోషముతో, చేరవేచేరవా

తా. రసహీనమైన చెరుకుపిప్పికి చీమలు చేరినట్లు సరసదయాగుణశంప
న్నుఁడైనచార దర్శితుఁడైనను జనులు యాచింప నేగుదురు.

ఉ. సారవివేకవర్తనల సన్నుతి కెక్కినవారిలోపలం

జేరినయంత మూఁగులకుఁ జేడదానడ యెట్టు లన్నఁ గా

సారములోన హంసములసంగతి నుండెడి కొంగపిట్ట కే

తీరునఁ గల్గనేర్చును దదీయగతుల్ తలపోయ భా. 100.

టీ. సారవివేకవర్తనల=మంచియోగ్యమైన ప్రవర్తనచే, సన్నుతిక=ప్రసిద్ధికి, ఎక్కినవారిలోక=చెందినవారిలో, చేరినయంత=ఉన్నమాత్రమున, మూఁగులకు=తెలివిమాలినవారికి, చేపడదానడ=వారప్రవర్తన రాదు, కా సారములోన=చెఱువులో, హంసల సంగతి=అంచలపొత్తున, ఉండెడికొంగ పిట్టకు, తదీయగతుల్=అయంచనదలు, పీఠిరున=ఏవిధముగ, తలపోయగ=అలోచింపఁగా, కల్గనేర్చు=కలుగును.

తా. కొలనలోనున్నఁడెమాత్రమనె రాయఁ నదలె కలె కెట్లురా
వో యట్లే విజేతులతో గలసి తిరిగింలేన మూఁగులకు వారిగుఱులు రావు.

ఉ. స్థానము తప్పవచ్చునెడఁ దా నెటువంటిబలాధ్యయన్ నిజ

స్థానికుఁడైనయల్పునికతంబుననైనను మోసపోవుగా

కానలలోపలక వెడలి గంధగజం బొకనాఁడు నీటిలోఁ

గానకచొచ్చినక మొనలికాటు పలో పడదోటు భా. 101.

టీ. స్థానము=ఉనికి, తప్పవచ్చునెడ=విడిచిపోవునెడ, ఎంతబలాధ్యయన్
దున్=ఎంతబలవంతుడైనను, తాక=తాను, నిజస్థానము=తామునికి
నున్నవాడు, విసలజ్ఞునికతంబున=అయిననునివలన, మోసపోవుగా=ఎం
చింపఁబడుకా, గంధగజంబు=ఏనుగు, (ఇట్లు గజెంద్ర)మోక్షునిక నదా
మరించివాడు) పోనాడు=బోసిననున, కానలలోపలక=ఆడవులలో,

దలి=బయలుదేలి, కానక=తెలియక, (నీటిలో బొచ్చినట్లు=దిగగా, ముసలికాటును=మకరికటపునకు, తొబడదోటు=లాంగ లేదా.

తా. తననివాసము విడిచిచనప్పు డబ్బుచేసయితము బాధ పడవలసి నచ్చును. నీటిలో దిగిపోయెను గు మొసల్కెకాటుకు ఓక్కలేదా.

చ. సిరిగిలనాని కెయ్యుడలఁ జేసినమే లగు నిష్ఫలం బగున్
నెత్తిగుఱ గాదు పేదలకు నేర్పునఁ జేసిన పత్ఫలం బగున్
వఱపునచచ్చి మేఘుఁ డొకవర్షము వాడినచేలమీఁదటం
గురిసినఁగాక యంబుధులఁ గుర్వగ నేమిఫలంబు భా 102.

టీ. సి = సుపద, కలవానిక = కల్పనానిక, ఎయ్యడల = ఎప్పుడయినను చేసినమేలు = చేసినయుపకారము, అని, నిష్ఫలంబు + అగున్ = వ్యర్థమగును, నెత్తిగుఱకాదు = నేర్పున పత్ఫలముకాదు, పేదలకు = బీదలకు, నేర్పునచేసిన = పోషించిన, నిష్ఫలంబుగా = మిగులుకుల యందును, వఱపున చచ్చి = వానలేకవ్వకుండు, మేఘుఁడు, ఒకవర్షము = ఒకవాన, వాడినచేలమీఁదటం = వృక్షించిన పైరుమీద, పురిసినగాక = వర్షించినగాక, అంబుధుల = సముద్రములమీద, కుర్వగ = ప్లంపగ, ఏమిఫలంబు = ఏమిలాభము.

తా. ఎండనచేలమీద పరయక సముద్రమున కురిసినవా యెంత ఫలదాయకమో దరిమికిను దాఁమాయక భాగ్యవంతునకు దాఁమిచ్చుటయు సంతఫలదాయకం.

చ. సిరి పల్లెదేవి సింహాద్వయమునా విహించిన బానిస గురికొనుటలో
కరుల వనింపఁగా నచట గొల్లనుదంతచతుంబు ముత్యములే
హరువుగ నక్కటాక్కరికిడి నాశ్రియమందిన నేమి గల్గెడుం
గొంకెలుదూడతోడెలునగొమ్మలు నెమ్మలుఁగాక భా 103

టీ. సి = సుపద, పల్లెదేవి = కావలయునెడ, సింహగుహచేత = సింహాద్వయమునా, విహించిన = విడిచి, గురికొనుటలో, కరుల = కరువునకు, వనింపఁగా = వచ్చి, అచట, గొల్లనుదంతచతుంబు = ముత్యములు, హరువుగ = నాశ్రియమందిన నేమి, గల్గెడుం = గొంకెలుదూడతోడెలునగొమ్మలు నెమ్మలుఁగాక భా 103

వధింపఁగాచుపఁగా, అచటఁజేతావున, దంతేయములు=దంతములనముదా
యము, ముత్యముల్=ముత్యములు, (ఏమగుటంభస్థలమున ముత్యము లుండు
నని ప్రసిద్ధి) హరువుగా=చక్కగా, సక్కువొక్కకన=సక్కువలుగుదగ్గఱ,
ఆశ్రయమందిన=ఉన్న, గిరిసేరు=(మాట, చెక్కలు, మాడతో, కలుసు,
కోమ్ముల, ఎమ్ములు=ఎరుకలు, గాకి, ఏమిగిల్లెడు=ఏమిచిమ్మురు.

తా. భాగ్యమువలయునెడ ౪ పృథావి నాశ్రయంపవలెగాని నెచు
నాశ్రయించిన లాభములేదని భావము.

చ. స్థిరతరధర్మవృత్తనః బ్రహ్మధీకినైక్కిరవాని నొక్కము.

స్మరణఁడతినిచవాక్యములఁ గాదనిపల్కినచప్పుహాత్మ్యుఁడుం
గొఱుతె వహించఁడయ్యెడి నకుంతితపూర్ణగుభావదోషాధిలో
నరుగుచుఁ గాక రెట్టి యడిచుదుననేరుకొని భా. 104.

టీ. స్థిరతరధర్మవృత్తనః=స్థిరకరమంచినదలచెడ, ప్రసిద్ధికిన్మోస
వాని=క్రొత్త తెలిసినవాని, ఒక్కముఁబురుఁడు=ఒకదుఁపుఁడు, అతినిచవాక్యము
లు=మిక్కిలినిదలు, కాదని=మామిద, పల్కిన=తల్కిన, అప్పుఁగాన్మృదు
అధర్మాత్మఁడు, క' అతివహించుట=అప్పుకొడు, అరుగుచు=బొవుచు, కాక
=కాకము, అకుంతిత...పయోధిలో=మేరి లేని పాలనముద్రములో, రెట్టి,
యిడిచందున -- పునఁగున, ఏమిహాతి(ఆనముద్రమున, కమలాపము, (స
ముద్రములో కాక రెట్టి అనునామెరికిలదు)

తా. ధర్మవృత్తాపుని మూఁడు మాషంప గొఱుతలేదు. ఎచుద్ర
ములోకాకరెట్టికైచిన యిది కమునెమిలోపము

చ. స్థిరతర కర్తములతు లగువుతులఁగాంచినఁగాక మూఁడుము
ష్కములఁ గనంగఁ డేషములుగల్గువుగా మఃశిశీలితాంగుభా
ధిరణము లంగుళంబుల హృదస్థలః జెట్టివఁగాక గాఢము
గరములు జెట్టిగురువ వికాసము గల్గుటయు భా. 105.

టీ. స్ఫురితిక్రి మంతులు = ప్రకాశించు క్రితలవారు, అగుప్రుతుల =
 విసకొడుకుల, కాంచిన గక = కిన్నగాక, మూఢముప్పురుల = అవిమోక్షుడు
 ర్మార్గుల, కఙ్క = కాంచిన, తేజములు = క్రితులు, కల్లవుగ = రావుగదా,
 మణి... భరిణములు = మణులుదాపిన యుంగరిములు, అంగుళంబులక = వ్రేళ్ళ
 ను, శుభస్థితి = శుభకరముగా, పెట్టిన గాక = ఉంచిన గాక, గాజాటుంగరిములు,
 పెట్టినందున = ఉంచినందున, వికాసము = ప్రకాశము, కల్లునటయ్య = ఉండునా

తా. వ్రేళ్ళకు మణులుదాపిన యుంగరిములున్న ప్రకాశముండునుకాని
 గాజాటుంగరిములుదాల్చిన ప్రకాశముండదు. మంచిక్రితనాదైంచువుశ్రుతినిన్న
 ప్రకాశించునుగాని దుర్మార్గులున్న ప్రకాశంపదు.

ఉ. సేనగ వాంఛితాన్నము భుజంపగలప్పుడు కాక లేనిచో
 మేనులు డస్సియుంట నిజ మేకద దేహులకగ్ని హోహతుడౌ
 నే నిజభోజ్యముల్ గునుచునేనియు బుట్టవఁగాంచు లేనినాఁ
 డూని విభూతిలో నడఁగి యుండఁజే తేజములేప్పి భా. 106.

టీ. సేనగ = మిక్కిలిగ, వాంఛితాన్నము = ఇష్టమయిన యన్నము, భు
 జంపగలప్పుడు = తినునాడు, కాక = తప్ప, లేనిచో = అట్లుతిననినాడు, దేహు
 లకు = జంతువులకు, మేనులు = శరీరములు, డస్సియుంట = చిక్కియుంట, నిజమే
 కద = సత్యమేకదా, అగ్నిహోహతుడౌనేని = (మిక్కిలిప్రకాశముగల) అగ్ని
 హోత్రుడయినను, నిజభోజ్యముల్ = తనకుతగిన యాహారములు, కుడుచునేని
 యు = తిన్నచో, పుట్టవహించు = పెంపొందును, లేనినాడు = అది తనప్పుడు,
 తేజములేప్పి = కాంతిబాసి, విభూతిలో = బూడిదలో, అడగి యుండఁజే = పడి
 యుండదా.

తా. కాళ్లలనెడయాహారము మట్టిగతప్పినాడు మేనులు వికాసము కలి
 గయిండును. అగ్నిహోత్రుడయినను తగినయాహారములేనినాడు కుడుచుగట్టి
 నశించును

ఉ. హాళి నిజప్రబుద్ధి తిర మైనవిధంబునఁ బెట్టుబుద్ధు లా
వేళల కంటెగాని మఱి వెన్నకునిల్వవు హేమకాంతి యె
న్నాళుల కుండుఁగాని యొకనాఁడు పదంపడి సానబట్టినకా
దాళుక యుండునే యిను పతాటకుఁ జాయలుపోక భా. 107.

హాళికా = ఆనక్తిని, నిజప్రబుద్ధి = తంతటకలిగినబుద్ధి, తిర మైనవిధంబున
= నిలిచియున్నవిధమున, పెట్టుబుద్ధులు = శేషికోన్నబుద్ధులు, ఆవేళకు = ఆస
మయమునకు, అంతెగాని, మఱివెక్కువ, నిల్వవు = తనవారితమండవు, హేమ
కాంతి = బంగారువన్నె, ఎన్నాళుల కెక్కడ = ఎన్నిదినములకయిన, కుండునుగాని =
నిలుచునుకాని, ఒకనాడుపదంపడి = ఒకదినమైనవెనుక, సానబట్టినకా,
ఇనుప
తాటకు = ఇనుపరేకునకు, చాయలు = వన్నెలు, పోక = నశించుక, తాళుకయుండు
నే = నిలిచియుండునా.

తా. స్వతస్సిద్ధముగ కలిగినబుద్ధినిలుచును. తెచ్చిపెట్టికోన్నబుద్ధినిల్వదు
బంగారునకు కాంతినిలిచినట్లు సానబట్టిన యినుపరేకుకాంతలు నిల్వవు.

ఉ. హీనకులంబునందు బనియించినవారికి సద్గుణంబు లే
న్నేనియున్నయున్న సొకొకము చెందకపోదు పద్మమల్
భూమితిగాంచియుకా బురదఁ బుట్టుటవల్ల సుధాకరోదయం
బైన ననహృ మొందవె ప్రియంబునఁజూడఁగలేక భా. 108.

టీ. హీనకులంబునందు = తక్కువజాతియందు, బనియించినవారికి = పుట్టి
నవారికి, సద్గుణంబులు = మంచిగుణములు, ఎన్నేనియు = మిక్కిలియు, గర్భియు
న్న = పుట్టియున్న, ఒకసోదము = ఒకతప్పు, చెందకపోదు = పొందకయుండదు,
పద్మమల్ = తామరపూవులు, భూమితిగాంచియుకా = భూమియందు పొగడ
చెందియు బురద = మంటియందు, పుట్టుటవల్ల = జనించుటచేత, సుధాకరోద
యంబైన = చంద్రుడయినవైన, (బురదలోపుట్టినవికనుక పాలసంద్రములా

బుట్టినవానిని జూచి యగవ్యపడెనని భావము) అనఁగా జన్మస్థానమునీచమైనది కనుక నుత్త మబయినతావున బుట్టినవాని జూచి సహించజాలవని గ్రహించనగు, క్రియంబున=శ్రేమతో, చూడగలేక=చూడలేక, అగవ్యమందవె=గోత్రచెందవా, తాత్పర్యమునులభను.

ఉ. ఇంచుక నేర్పు చాంక విహీనభావెందిననాకవిత్వమౌ
మించు నహించె నీకతన మిక్కిలియెట్లనఁదోలుబొమ్మలక
మంచినివేకి వాని తెరమాటున నుండి ప్రశస్తీతి నా
డించిన నాడకేదనలచెందమనింజనె పీఠభాస్కరా. 109

శ్రీ. భాస్కరా. ఇంచుకనేర్పు కొంచెయనేర్పు, చాంక=సంపదక, విహీనత=తక్కువ, చెందిన నాకవిత్వము=పొందినవాకవిత్వ, నీకతన=నీకంతమిచ్చుటచేత, మిక్కిలి=అధికముగా, మించునహించె=ప్రకాశించెను, మంచినవేకి=మంచుతెలివితలవాడు, తోలుబొమ్మలను, తెరమాటుననుండి=తెరచాటుననుండి, ప్రశస్తీతి=బాగుగ, అడించిన, అడనే=అడుచుండవా, జనులదెందను=మానవుల మానసులు, క్షీతి=సంతోకముతో, నీకవె=నిండుజేయవా.

తా. భాస్కరా, మంచినేర్పులేక చెప్పినదయ్య నాకవిత్వము నీనామాంకితమగుటచే మిక్కిలి రాజింపకమానదు. తెరచాటుననుండి నేర్పుగలవాడాడించుతోలుబొమ్మలు జనులహృదయములకానందమకరించుటలేదా.

భాస్కరశతకము సమాప్తము.

శ త క ము లు.

శరధి శతకము టికా తాత్పర్య సహితము		0—4—0
సౌందర శతకము	"	0—4—0
సుమతి శతకము	"	0—8—0
వెంకటేశ్వర శతకము	"	0—4—0
మానసబోధ శతకము	"	0—4—0
బాలరామాయణము	"	0—3—0
అంబరీషోపాఖ్యానము	"	0—4—0
శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకము	"	0—6—0
కుచేలోపాఖ్యానము	"	0—4—0
రుక్మిణీ కల్యాణము	"	0—8—0
గజేంద్రమోక్షము	"	0—8—0
సప్తమస్కంధము	"	1—8—0
అమరకోశము	"	1—0—0
డిటో. క్యాలికోబయిండు	"	1—12—0
నరసింహ శతకము	మూలము	0—2—0
ధాశరథి శతకము	"	0—2—0
వేణుగోపాలశతకము	"	0—2—0
దేవకీనందన శతకము	"	0—1—0
కృష్ణ శతకము	"	0—2—0
నారాయణ శతకము	"	0—1—0
సుమతి శతకము	"	0—1—0

 మాదేటి సన్యాసయ్య, అంధ్రా బుక్కుషిప్,

13491